

CONTRIBUȚII PRIVIND CERAMICA ROMANĂ DE LA DUROSTORUM (IV)*

Crișan Mușețeanu, Dan Elefterescu

Continuăm seria de studii asupra ceramicii romane de la Durostorum¹ cu prezentarea materialului ceramic, în cea mai mare parte rebutat. Aceste materiale au fost descoperite printre resturile unui cuptor de olar apărut în 1999 și notat C (cuptor) 19.

Zona în care a fost descoperit, deja cunoscută în literatura de specialitate², face parte dintr-o așezare civilă, indisolubil legată economic de anticul Durostorum, ce se găsește la mai puțin de 3 km, în linie dreaptă (Pl. I). În așezare, zona respectivă se situa la vest de grupul de cuptoare cercetate anterior³.

Cuptorul a fost identificat în luna februarie a anului 1999, după prăbușirea malului în iarna 1998-1999. Instabilitatea terenului respectiv (fisurat, fragmentat datorită eroziunilor de natură pluvială și nu numai) ne-a determinat, la sfârșitul lunii aprilie, să încercăm salvarea materialului și înregistrarea a cât mai multor informații. În demersul nostru, am fost ajutați de colegii de la Muzeul Dunării de Jos (Vasile Oprea, Tudor Iordan, Valentin Parnic și Florin Rădulescu).

Încă de la început trebuie să precizăm că obiectivul vizat se afla într-o zonă cu cel puțin două niveluri de locuire romană – ziduri, gropi menajere, gropi de var etc.

Instalația de ars ceramică în discuție avea formă dreptunghiulară cu pilon central, focarul și o parte din camera de foc fiind realizate în pământ cruțat (Pl. II/1-11). La data descoperirii, instalația respectivă se mai păstra în proporție de 80 %. Focarul, păstrat fragmentar (L = 1,55 m; l = 1,45 m; h = 0,73 m), prezintă pereți înguști, lutuiți (1-2 cm), arși la roșu pe o adâncime de 7-8 cm. Peretele vestic, în urma unei refaceri parțiale a solei, este puțin curbat. Podeaua, ușor albiată, arsă pe o adâncime de 7-9 cm, era acoperită cu un strat de 1-2 cm de cenușă. Gura focarului și zona de alimentare se aflau în partea de nord, ele fiind găsite la aproximativ 2 m mai jos (aproape de firul apei), într-un fragment mai mic din malul prăbușit⁴. Piciorul, pătrat în secțiune (42 x 42 cm), are o înălțime de 60 cm. Acesta are ca element de rezistență un tub colector (din ceramică cărămizie, bine arsă), de mari dimensiuni (80 x 24 x 19 cm), îngropat 20 cm în podeaua focarului. În jurul tubului a fost înjghebată, din fragmente mari de țiglă, o cutie dreptunghiulară. Între tub și țigle spațiul a fost umplut cu pământ, ars la negru în momentul descoperirii. La partea superioară tubul a fost căpăcuit cu un fragment de țiglă. Așa

* Materialul pe care îl prezentăm a făcut obiectul comunicării *Un cuptor de ars vase ceramice de la Durostorum* prezentat de autori la Sesiunea Pontica 2000, iar redactarea lui în forma actuală a fost terminată în mai 2002, apariția lui cu întârziere (numai din vina autorilor), face ca o parte din informație să fie deja publicată (Mușețeanu 2004).

¹ Mușețeanu, Elefterescu 1985; Mușețeanu, Elefterescu 1989; Mușețeanu, Elefterescu 1992.

² Culică 1978, 113-118; Mușețeanu, Zahariade, Elefterescu 1979, 164-185; Mușețeanu, Zahariade, Elefterescu 1980, 85-105; Mușețeanu, Elefterescu 1983, 109-128.

³ Angelescu 1955, 312; Elefterescu 1985, 83; Mușețeanu 1985, 147; Mușețeanu *et alii* 1997, 43.

⁴ De fapt, acest fragment și resturile unei amfore amestecate printre bulgării arși ne-au indicat existența unui cuptor în zonă. Amfora (Ø gurii – 150 mm) este lucrată dintr-o pastă curată, compactă, cărămizie, cu zone subțiri, cenușii-verzui în spărtură (porțiunile cu diametrul mare) și bine arsă; la exterior angobă frumoasă, gălbuie-verzuie, ce acoperă întreaga suprafață. Forma este larg întâlnită în spațiul istro-pontic (Mușețeanu, Elefterescu 1985, 68, cu discuții), exemplarul nostru putând fi datat foarte bine în sec. II p.Chr.

cum am mai arătat, tot piciorul a fost acoperit cu un strat de lutuială cu o grosime de 1-3 cm. Sola, foarte groasă (25 cm), cu o lungime de 176 cm și o lățime prinsă de 148 cm, era acoperită cu un strat de fragmente ceramice și pământ negru-roșcat, gros de 10 cm. Pereții camerei de ardere se mai păstrează pe o înălțime de 20-28 cm.

Modul de construire și de susținere a solei era atipic, cel puțin pentru zona noastră. „Grinzile” de susținere, din pământ cu multă pleavă, au un profil semicircular. Pentru creșterea rezistenței au fost montate pe cant⁵. Toate capetele lor sunt sprijinite de perete, neexistând lăcașuri speciale (din păcate, din cauza unei neatenții regretabile, în desen apar praguri de susținere), ci sunt prinse numai prin stratul foarte gros de lutuială, fapt care explică, credem, alături de folosirea acestor prefabricate din chirpici, grosimea neobișnuită raportată la suprafața solei. În mare parte, profilul semicircular al grinzilor a fost completat cu lut sau fragmente ceramice ca armătură, devenind cilindric. Între „grinzile” astfel montate au fost create punți de legătură din același material. Acolo unde a fost necesară crearea orificiilor pentru circulația aerului cald, apar întărituri din țigle fragmentare și / sau fragmente de ulcioare amforoidale și oale. În timpul demontării platformei, s-a constatat că o „grindă” a fost prelungită cu o cărămidă, reprezentând în mod cert o reparație ulterioară. Orificiile, în formă de pâlnie întoarsă, au partea dinspre focar ovală ($\varnothing = 10 - 13$ cm), iar cea dinspre camera de ardere circulară ($\varnothing = 6 - 8$ cm). După ce a avut loc a doua surpare a solei, de data aceasta în colțul sud-estic, cuptorul și-a încetat activitatea. Acest fapt este demonstrat de prezența fragmentelor de peretele și de solă, prăbușite în camera de foc. În același timp, peretele cuptorului, în zonele clivate, nu mai prezintă urme de coacere.

Caracteristica principală a acestei instalații o constituie modul de construcție. În afară de câteva fragmente de țigle, de ulcioare amforoidale și tubul din picior, s-au folosit numai prefabricate din chirpici și lut.

În urma dezafectării, construcția nu a fost părăsită, ci a servit ca platformă deschisă (sigur nu vatră) pentru diverse utilizări. Au fost acoperite orificiile solei cu fragmente ceramice (în general funduri de pahare), nu înainte de a fi fost făcută o curățenie generală cu demontarea și îndepărtarea pereților camerei de ardere până la înălțimea de aproximativ 30 cm. După aceasta, s-a așternut – nu cu mare grijă – un pat de fragmente ceramice (aproape toate cu convexitatea în sus), amestecate cu pământ vegetal și fragmente sfărâmate din pereții camerei de ardere, totul presat ușor și acoperit cu o scliviseală ușoară.

Una din funcțiile platformei – sigur ultima – a fost cea de depozitare a unor vase fragmentare (păstrate probabil pentru reutilizarea într-o altă formă), descoperite atât în zona nord-vestică a platformei, cât și în camera de foc în urma prăbușirii solei în colțul sud-vestic (vezi foto 11 și 12). Aceste piese ceramice au fost incluse de noi în complexul G 53. După acest ultim accident, zona a fost părăsită pentru o perioadă de timp.

Prezentarea materialului ceramic⁶

Cea mai mare parte a materialului ceramic recoltat dintre resturile acestei instalații constă în fragmente de la vasele rebutate. Acestea se încadrează ca aspect și constituție a pastei, în grupa 4⁷, caracteristică ceramicii de uz comun.

⁵ „Grinzi” de susținere asemănătoare se regăsesc în construcția cuptorului nr. 2 de la Telița (Baumann 1995, 296).

⁶ În catalog au fost cuprinse numai piesele pentru care avem cel puțin o dimensiune. Din această cauză vor exista diferențe între numărul de piese recoltate și numărul de piese prezentate.

⁷ Mușeteanu, Elefterescu 1983, 284.

Avem însă și cinci vase executate dintr-o pastă grosieră, de culoare cărămizie, bine arsă, ce conține nisip cu pietricele și particule de mică, pastă ce se încadrează în grupa ceramică 9⁸. La exterior, în zonele superioare, sunt prezente posibile urme de slip la culoare⁹. Cele cinci aparțin unor forme comune, permanent întâlnite, bine și îngrijit lucrate.

Pe categorii, cele mai puține sunt vasele de depozitare, reprezentate de oale. Vasele de băut se remarcă prin prezența a 40 de exemplare aparținând aceluiași tip de pahar, iar grosul (cel puțin pentru cele rebutate) este reprezentat de vasele de servit: castroane, cupe, farfurii.

În cadrul strict al vaselor rebutate distingem două variante ceramice:

- prima categorie cuprinde vasele cu morfologie și calități ale pastei în limitele grupei 4. În general, rebutarea se produce datorită nerespectării timpului de uscare și depășirii temperaturilor de coacere, conducând la apariția crăpăturilor în pastă, deformărilor, schimbărilor de culoare și fisurării firnisului.

- cea de-a doua categorie include piese ai căror pereți, în primul rând, par mai groși decât la piesele similare, cunoscute. Pasta de culoare cenușie-gălbuie cuprinde mică, în cantități normale, puține pietricele, foarte rare particule feruginoase și calcaroase. În suprafață apar goluri de la materii organice relativ numeroase. O parte din piesele acestei variante par a fi arse mai puțin, dar se pune întrebarea de ce nu sunt cenușii în spărtură. Din păcate, la această întrebare nu putem răspunde în actualul stadiu al cercetărilor.

Cu toate că nu excludem posibilitatea ca piesele din cele două categorii să facă parte din aceeași șarjă – diferențele, în acest caz, fiind date de poziționare – capacitatea cuptorului fiind destul de mare, diferențele de structură ale pastei, dimensiunile pereților și aspectul general ne fac să bănuim realizarea lor în șarje diferite. Menționăm că o parte din fragmentele din cea de a doua variantă ceramică au fost folosite pentru întărirea solei¹⁰.

A. Vase de depozitare și prezentare

AI. Cratere (Pl. IV). Au fost păstrate și marcate șapte exemplare, grupate în trei tipuri. Cele șapte piese, produse sigur în C19, sunt forme bine reprezentate în spațiul istro-pontic, atât prin piese din ceramică fină, cât și prin produse de o factură mai grosolană, având toate o încadrare largă pe sec. I-III p.Chr.

A1a1. S-au păstrat două exemplare. Formă elegantă, relativ îngrijit lucrată (față de prototip).

Buza, lătită (18 mm) pe orizontală, este demarcată de gât printr-o canelură. Gâtul, ușor concav, se delimitează de umărul vasului tot printr-o canelură fină. Corpul, piriform, era susținut sigur de un fund inelar. Toarte lamelare prezintă câte două caneluri.

⁸ Mușeșeanu, Elefterescu 1985, 67.

⁹ Aspect relativ des întâlnit la vase asemănătoare și ca formă descoperite în zona atelierelor ceramice (prin gropi cu rebuturi) din punctul *La Tablă*.

¹⁰ Printre aceste fragmente, nu foarte multe (48 de bucăți), de la oale (tip A2a1) și ulcioare amforoidale, se remarcă o toartă lamelară, trifidă, groasă și lată de la o oală de mari dimensiuni, la care lutuiala acoperă capătul de prindere de sub buză. Întăriturile solei s-au făcut deci cu (și cu) fragmente de la vase rebutate.

Pasta cărămizie, curată, fin nisipoasă conține mică și câteva particule de calcar. Golurile în suprafață sunt destul de multe și relativ mari (până la 10 mm). Pe suprafața piesei, mai ales în treimea inferioară, apar numeroase denivelări și urme ale nivelărilor făcute în pasta crudă. Slipul castaniu-brun, cu pete, acoperea la exterior cele două treimi superioare, iar la interior până în zona umărului. Datorită viciilor tehnologice vasul a suportat în timpul arderii mici deformări apărând și fisuri în pereți. Lipsesc partea inferioară a corpului și fundul.

1. Inv. 39831 (Pl. IV/1). Piesa a fost folosită pentru descrierea generală a tipului. Ø buzei – 204 mm, h act. – 210 mm*.

2. Inv. 39897 (Pl. IV/2). Se păstrează trei fragmente din buza și gâtul vasului. Pastă cărămiziu-gălbuie, mică, goluri. Firmis roșu în urme. Două fragmente sunt puternic exfoliate la exterior. Pereți puțin mai groși. Ø buzei – 250 mm, lățimea buzei – 22 mm.

În Dobrogea, piese similare au fost descoperite la Durostorum¹¹, Noviodunum¹², Tomis¹³, Histria¹⁴, în Oltenia la Locusteni¹⁵, Slăveni¹⁶, Romula¹⁷, în Moesia Superior în așezarea de la Diana-Karataș¹⁸, Ulpiana¹⁹, Singidunum²⁰.

A1a2. Un singur exemplar:

3. Inv. 39835 (Pl. IV/3). Ø buză 200 mm. Stare fragmentară, se păstrează buza lătită, sub buză o canelură fină; pe gâtul ușor concav se mai observă două caneluri bine profilate. Din punct de vedere tehnic (pastă, firmis, accidente) se integrează perfect exemplarului A1a1.

Vase asemănătoare au fost descoperite la Histria²¹ și Valea Morilor²², Independența. În Oltenia, un vas foarte apropiat de exemplarul nostru a fost descoperit la Schela Cladovei. La Ulpiana, în Moesia Superior, forma este datată în secolele III-IV p.Chr.²³.

A1a3. Din această categorie s-au descoperit patru piese, având aceleași caracteristici tehnice ca exemplarele anterioare.

Buza, lătită pe orizontală, se continuă cu gât îngust și bine profilat, umăr lat, ușor oblic, și corp tronconic, ce reprezintă jumătatea inferioară; picior posibil profilat; toarte lamelare cu două caneluri.

* Abrevieri folosite în catalog: inv. = număr inventar; Ø = diametru; h = înălțime; act. = actual(ă).

¹¹ Mușețeanu, Elefterescu 1985, pl. 2/15; Mușețeanu, Elefterescu 1989, pl. 2/22, mijlocul sec. II – începutul sec. III p.Chr.

¹² Simion 1984a, pl. 15/1, sfârșitul sec. I p.Chr.

¹³ Rădulescu 1975, pl. 2/1, sec. I p.Chr.

¹⁴ Suceveanu 2000, 138, nr. 9, pl. 42.

¹⁵ Popilian 1980, pl. 24, mormânt 168, 1, necropolă, sec. II – începutul sec. III p.Chr., pl. 29, mormântul 210.

¹⁶ Popilian 1976, pl. 39/ 401-402, complexe închise cu monede emise de Severus Alexander.

¹⁷ Popilian 1976, pl. 39/ 403-404, vasele folosite ca urne funerare, necropolă, datată pe baza monedelor și a fibulelor, prima jumătate a sec. III p.Chr.

¹⁸ Ivanović 1987, tip XI/14, pl. 19, sec. II-III p.Chr.

¹⁹ Fidanovski 1990, pl. 27/16, sec. II-III p.Chr.

²⁰ Nolić-Dordević 2000, tip II/60, sec. II p.Chr.

²¹ Suceveanu 2000, 136, tip XLII, pl. 64/7, sec. II- III p.Chr.

²² Baumann 1995, 406 - 407, pl. 3/ 8, tip II, sec. IV. p.Chr. Aproximativ asemănătoare cu piesa noastră, autorul considerând că sunt produse locale ce perpetuează forme tradiționale.

²³ Bojović 1977, 49, nr. 18.

4. Inv. 39832 (Pl. IV/4). Se păstrează fragmente din jumătatea superioară a corpului. Ø buzei – 250 mm.

5. Inv. 39833. Se păstrează fragmente din jumătatea superioară a corpului. Ø buzei – 230 mm.

6. Inv. 39 834. Păstrate fragmente de pe toată înălțimea corpului. Ø buzei – 250 mm.

7. Inv. 39 836. O mică parte din buză și gât, Ø buzei – 226 mm.

Un exemplar asemănător, descoperit într-o groapă menajeră din imediata apropiere a cuptorului nostru, a fost datat în sec II p.Chr.²⁴. La Hârșova un vas ornamentat prin barbotinare, considerat de autor ca fiind un import sud-dunărean (Pavlikeni), a fost descoperit într-un context datat cu monede de la Marcus Aurelius²⁵. Tot din atelierele de la Pavlikeni provin exemplare asemănătoare, barbotinate, descoperite în necropola de la Butovo și datate cu monede de la Hadrian și Marcus Aurelius²⁶.

Dacă ținem cont că în depozitele muzeului călărășean se mai găsesc fragmente de la cinci vase asemănătoare, din care patru barbotinate, este de remarcă raritatea exemplarelor ornamentate prin barbotinare.

Menționăm că au fost aruncate, în timpul operațiilor de restaurare, șase fragmente de corp de la trei cratere. Au mai fost aruncate șase toarte de cratere, șapte fragmente de gât-umăr. Au fost aruncate și două fragmente de buze asemănătoare tipului A1a3.

A2. Oale

A2a1. În această categorie au fost trecute trei piese fragmentare (se păstrează profilul jumătății superioare), piese încadrate în varianta grupei ceramice 4. Fragmentele provin de la trei oale piriforme cu buza lățită pe orizontală.

8. Inv. 39898 (Pl. V/1). Lățimea buzei – 27 mm. Ø buzei – 194 mm.

9. Inv. 39899. Lățimea buzei – 22 mm. Ø buzei – 190 mm.

10. Inv. 39900. Ø buzei – 200 mm.

Un exemplar apropiat ca formă și pastă a fost găsită în zonă și datat în sec II – III p.Chr.²⁷. O piesă asemănătoare a fost descoperită în necropola de la Locusteni: oală borcan din pastă fină, cărămizie-gălbui folosită ca urnă de incinerare. Necropola respectivă este datată în sec. II și primele decenii ale următorului²⁸.

Ivanović încadrează vase asemănătoare în tipul VI/7, datat în sec. I – II p.Chr.²⁹. La Singidunum forma este datată în a doua parte a sec. II p.Chr.³⁰.

²⁴ Culică 1980, nr. 27, fig. 2/9.

²⁵ Bounegru 1988, 104 - 105, fig 4/2, barbotinat, import sud-dunărean (Pavlikeni).

²⁶ Sultov 1985, 76, tip Ib, pl. 35/ 4.

²⁷ Mușețeanu, Elefterescu 1992, nr. 82, pl. 4/82.

²⁸ Popilian 1980, pl. 16, m. 107.

²⁹ Ivanović 1987, tip VI/7.

³⁰ Nolić-Dordević 2000, tip II/28.

A2a2.

11. Inv. 39886 (Pl. V/2). Formă aproape tubulară, ornamentată pe corp cu caneluri rare. Buza lătită pe orizontală și rotunjită la capăt. Posibile ornamente aplicate. Grupa ceramică 4 standard (mică, calcar, oxid, pietricele), cărămizie, bine arsă, sonoră. Firnis roșu cu zone mici de exfoliere și fisuri. Ø buzei – 240 mm. Considerăm că avem de-a face cu un produs local, fără a avea însă elemente care să îl situeze printre produsele din C19.

Cea mai apropiată corespondență o avem la Singidunum printr-un vas, din păcate fără elemente de datare³¹. Forme asemănătoare au fost descoperite și la Histria³². Un vas din pastă zgrunțuroasă, ornamentat cu roțița, descoperit într-un mormânt de la Hotărani, este datat în sec. II p.Chr.³³.

A2a3. Această categorie cuprinde trei oale încadrate în grupa ceramică 9.

12. Inv. 42490 (Pl. V/3). Se păstrează câteva fragmente din buza rulată spre exterior, cu caneluri interioare pentru capac, toarta trifidă și fundul tăiat drept (neavând siguranța obținerii unui desen corect, la ambele piese ilustrate am păstrat din desen numai partea superioară). Corp probabil piriform, ornamentat cu coaste în treimea superioară. Ø buzei – 180 mm.

13. Inv. 42491 (Pl. V/4). Formă asemănătoare cu precedenta, dar dimensiuni mai mici. Se păstrează fragmente de pe aproape toată suprafața vasului. Ø buzei – 140 mm.

14. Inv. 42492. Câteva fragmente din buză. Ø buzei – 130 mm.

Am aruncat un fragment torsionat în urma viciilor de ardere. Acesta se încadra atât ca pastă, cât și ca tipologie celor trei piese prezentate, ceea ce localizează producerea acestora dacă nu în C19 – sigur undeva în perimetrul lui.

Tip foarte cunoscut, larg răspândit în toate provinciile dunărene, fapt ce ne determină să limităm bibliografia numai la analogii locale, datate toate în sec. II p.Chr. și începutul celui următor³⁴.

A1b1.- Oale de mici dimensiuni (ulcele). Din această categorie a fost descoperit un singur exemplar.

15. Inv. 39884 (Pl. 4/5). Formă asemănătoare (dimensiuni mult mai mici) cu **A1a1**. Picior inelar, corp piriform, umăr înalt, ușor concav, buză lătită orizontal spre exterior, două toarte, probabil bifide. Grupa ceramică 4, cărămizie, curată, fin nisipoasă, conține foarte multe paiete de mică și oxid în cantități normale. Finisaj relativ neîngrijit. În partea inferioară, o zonă circulară cu numeroase fisuri în suprafață, ce denotă existența unei plombe în pasta crudă.

³¹ Nicolici-Dordević 2000, Kat 3.

³² Suceveanu 2000, tip XXXIX, pl. 56/14, a treia parte a sec. II p.Chr. (p. 126); tip XLII, pl. 64/3, produs „pontic”, sec. II-III p.Chr. (p. 137).

³³ Popilian 1976, tip 9, pl. 36/ 357. Autorul consideră că prototipul este probabil de origine panonică. Vasele de acest tip pe care le prezintă cercetătoarea maghiară sunt însă din pastă fină, cu suprafață acoperită de o culoare brună-roșie.

³⁴ Mușeteanu, Elfterescu 1985, nr.12 (G2), pl. 2/10; nr. 54, 55, 56 (G4); Mușeteanu, Elfterescu 1989, nr. 7 (G8), pl. 2/7, nr.15 (G11), pl. 3/15; Mușeteanu, Elfterescu 1992, nr. 8-22 (G6), fig. 1/10-15, fig. 2/18-22; Culică 1980, nr.1-4 (G7), fig. 2/4-7.

Firnisul tocit, de culoare castaniu-roșcat, cu pete de la portocaliu la brun, acoperea la exterior treimile superioare. Ø buzei – 130 mm, h – 138 mm, Ø fund – 57 mm. Fiind un singur exemplar, chiar dacă aspectul și forma îl apropie de vasele din C19, nu putem afirma sigur decât că era un produs local.

La Tomis, un vas asemănător a fost descoperit într-un mormânt, situat din punct de vedere cronologic în sec. I p.Chr.³⁵. Popilian încadrează un vas asemănător, descoperit în mormântul 76 de la Romula, în tipul 2 (căniță cu două toarte)³⁶. De la Pavlikieni sunt publicate două piese asemănătoare, din care una decorată prin barbotinare³⁷. De asemenea, la Singidunum au fost descoperite piese asemănătoare³⁸.

A1b4. Din această categorie a fost găsit un singur exemplar.

16. Inv. 44454 (Pl. 4/6). Buza ușor lătită (16 mm) pe orizontală. Gâtul înalt, ușor concav, marcat de două caneluri puternice. Corp piriform, îndesat. Fund foarte probabil profilat. Toartă lamelară, posibil bifidă. Pastă grupa ceramică 4, cărămidă, bine arsă, cu caracteristici tehnice identice cu exemplarele din grupele Aa1, Aa3. Firnis de la castaniu la brun-castaniu. Ø buzei – 160 mm.

La Histria, piese asemănătoare sunt datate în sec. II – III p.Chr.³⁹. Aceeași datare și la Singidunum⁴⁰.

B. Vase pentru prezentarea și servirea lichidelor

B1. Cănițe

B1a1.

17. Inv. 42481 (Pl. VI/1). Globulară, coaste, picior mic, fund tăiat drept. Grupa ceramică 4, fin nisipoasă (o constituție cu tendințe spre grupa ceramică 9), bine arsă, de culoare cărămidă-maronie. Firnis brun-castaniu cu pete închise. În anumite zone fisurat. Există numeroase porțiuni cu încrețituri datorită umidității crescute în momentul finisării suprafețelor. Ø fund 32-34 mm. Pământul lipit prin ardere de fundul vasului și arderea puternică de pe o latură a vasului (firnisul negru) denotă o legătură clară (rebut și/sau folosirea auxiliară) cu producția din C19. Am aruncat o buză de la o căniță identică, dar de o calitate a pastei și o realizare superioară (pastă maronie, curată, densă, pereți subțiri, firnis maroniu cu mici pete brune).

³⁵ Rădulescu 1975, pl. 2/1-1a.

³⁶ Popilian 1976, pl. 58/690, necropola este datată cu monede de la Severus Alexander.

³⁷ Sultov 1985, pl. 36/ 2, 3, editorul considerându-le produse locale.

³⁸ Nicolici-Dordević 2000, pl. 36/ 326, 327.

³⁹ Suceveanu 2000 pl. 65 / 8, tip XLII, produs „pontic”, pl. 65/11, produs histrian.

⁴⁰ Bojović 1977, pl. 36/ 324, 327.

Menționăm că au mai fost publicate piese asemănătoare din acest sit⁴¹. A. Rădulescu datează cănițele cu o toartă și caneluri pe corp în sec. II – III p.Chr.⁴². În Oltenia cănițe cu o toartă asemănătoare au fost încadrate în tipul 3 și datate din sec. II p.Chr. până în primele decenii ale secolului al III-lea p.Chr.⁴³. Tot în aceeași perioadă este datată această formă și în Moesia Superior⁴⁴.

B1a2. În această categorie au fost incluse cănițele cu două toarte.

18. Inv. 42482 (Pl. VI/2). Buza ușor rotunjită, mărginită de o canelură, se continuă cu un umăr ușor bombat ce acoperă mai mult de o treime din înălțimea vasului. Corpul tronconic se sprijină pe un picior tăiat drept. Între corp și umăr un prag foarte bine profilat. Grupa ceramică 4, cărămizie-gălbui, curată, densă, bine arsă, conținând mică, oxid și calcar. Finisaj grosolan. Firmis brun-castaniu (în pete) acoperă umărul și buza. Ø buzei – 80 mm, Ø fund – 30 mm. În interior o fisură puternică pe aproximativ 40 % din circumferința bazei. Această fisură, cât și o bucățică de pământ lipit pe fundul vasului și ars la roșu, ne conving că piesa are legătură cu producția din C19.

Am aruncat un fragment din buza unei piese identice.

Pentru piesa noastră nu am reușit să găsim decât corespondențe în forme apropiate, toate datate în sec. II-III p.Chr. (Histria⁴⁵, Butovo⁴⁶, Singidunum⁴⁷).

B2 – Pahare

B2a1. Pahare piriforme

S-au identificat fragmente de la 40 vase, din care au fost reținute și catalogate un număr de 26 piese, aparținând aceluiași tip. Au fost aruncate șapte fragmente din jumătatea inferioară, 33 fragmente de buze și 49 fragmente din corpul unor vase încadrabile în acest tip. Aspect plăcut, stabilitate bună. Buza ușor evazată și prezentând o largă canelură interioară, corp piriform, fund tăiat drept. Pasta de la cărămiziu-gălbui la cărămiziu-marونیu, curată, conține mică, câteva particule calcaroase și relativ puține goluri în suprafață. Slipul, în general castaniu-roșcat cu pete brune, acoperă treimea superioară scurgându-se liber spre baza vasului. La interior acoperă și zona imediat inferioară. Folosindu-se o viteză mică a roții, pereții nu sunt foarte subțiri și se observă foarte slab profilate denivelări circulare (false coaste) rămase din timpul producerii piesei. Lucrate neîngrijit, cu multe accidente în finisajul suprafeței și al slipului, mai ales în jumătatea inferioară. Piese sunt arse neuniform, apărând deseori deformări și fisuri în pereți.

19. Inv. 39812 (Pl. VI/3). Această piesă a fost folosită la descrierea tipului. Ø buzei – 74,5 mm; h – 90,6 mm; Ø fund – 30,2/32,4 mm.

⁴¹ Mușețenu, Elefterescu 1985, pl. 3/19 (G1), G3 două piese; Mușețenu, Elefterescu 1989, fig. 4/13 (G11), toate grupa ceramică 9.

⁴² Rădulescu 1975, 338, pl. 4/ 1-3.

⁴³ Popilian 1976, tipul 3, pl. 56, 639, autorul consideră acest tip ca având o mare frecvență în Dacia sudică.

⁴⁴ Nicolici-Dordević 2000, tip 9/24; Drogoliub 1977, 113, nr. 610.

⁴⁵ Suceveanu 2000, tip. XXIII, pl. 33/4 (therme II).

⁴⁶ Sultov 1985, pl. 38/ 8, cu ornamente barbotinate.

⁴⁷ Nicolici-Dordević 2000, tip IX/8, umărul ornamentat prin barbotinare.

20. Inv. 39813; Ø buzei – 70 mm; h – 91 mm; Ø fund – 31/33 mm.
21. Inv. 39 814 (Pl. VI/4). Coastele sunt foarte bine conturate, puternice fisuri pe fund și în pătrimea inferioară. Corpul ușor mai bombat în zona umărului. h – 94,2 mm; Ø fund – 33 mm.
22. Inv. 39815. Se păstrează fundul. Ø – 38,7 mm.
23. Inv. 39816. Se păstrează partea inferioară, vopsit până aproape de fund. Ø fund – 31,5/32,3 mm.
24. Inv. 39817. Culoarea pastei virează spre maroniu. Se păstrează partea inferioară. Ø fund – 34,7/36,2 mm.
25. Inv. 39818 (Pl. VI/7). Se păstrează fundul cu marginea exfoliată, profil asimetric. Ø fund – 30,9/32,4 mm.
26. Inv. 39819. Pastă de culoare cafenie. Se păstrează partea inferioară. Ø fund – 27,9/30,1 mm.
27. Inv. 39820 (Pl. VI/6). Profil asimetric. Ars puternic. Se păstrează partea inferioară. Ø fund – 33,5 mm.
28. Inv. 39821. Se păstrează partea inferioară. Ø fund – 35,6/36,1 mm.
29. Inv. 39822. Corp ușor asimetric. Se păstrează partea inferioară, cu numeroase fisuri. Ø fund – 36,3 mm.
30. Inv. 39823. Fisuri pe fund și partea inferioară. Ø fund – 31,3/32,8 mm.
31. Inv. 39824. Se păstrează partea inferioară, cu numeroase fisuri. Ø fund – 30,5 mm.
32. Inv. 39825. Se păstrează partea inferioară. Ø fund – 36,2 mm.
33. Inv. 39826. Se păstrează tot profilul. Ø buzei – 80 mm; h – 94,8 mm; Ø fund – 32,3/35,2 mm.
34. Inv. 39827. Se păstrează partea inferioară. Fisuri puternice pe interiorul fundului. Ø fund – 37,9 mm.
35. Inv. 39828. Se păstrează partea inferioară. Ø fund – 31,4 mm.
36. Inv. 39829. Se păstrează partea inferioară. Ø fund – 33 mm.
37. Inv. 39830. Se păstrează partea inferioară. Ø fund – 31,4 mm.
38. Inv. 39905 (Pl. VI/5). Se păstrează fragmente din buză și umăr. Ø buzei – 90 mm. (Dimensiuni sensibil mai mari, posibil alt tip de vas – căniță).
39. Inv. 39906. Se păstrează fragmente din buză și umăr. Ø buzei – 80 mm.
40. Inv. 39907. Se păstrează fragmente din buză și umăr. Numeroase fisuri la suprafața piesei. Ø buzei – 80 mm.
41. Inv. 39908. Se păstrează fragmente din buză și umăr. Ø buzei – 78 mm.
42. Inv. 39909. Se păstrează fragmente din buză și umăr. Ø buzei – 80 mm.
43. Inv. 39910. Se păstrează fragmente din buză și umăr. Ø buzei – 80 mm.
44. Inv. 39911. Se păstrează fragmente din buză și umăr. Ø buzei – 80 mm.

De la Durostorum (Ferma 4 – Ostrov) a fost publicată o piesă asemănătoare (Grupa ceramică 9, coaste), descoperită în G1.⁴⁸ La Histria, două piese similare au fost încadrate în tipul XXXII și datate în sec. II – III p.Chr.⁴⁹ Din necropola de la Noviodunum, necropolă datată în sec. II și prima parte a sec. III p.Chr., au fost publicate două piese apropiate ca formă⁵⁰. În așezarea rurală de la Sarichioi, un vas asemănător este datat în sec. II p.Chr.⁵¹ Gh. Popilian încadrează vase asemănătoare în tipul *cupe 4*, tip răspândit în toată Oltenia (Cioroiu Nou, Drobeta, Ghidici, Slăveni), iar în necropola de la Romula, sunt datată în sec. II p.Chr.⁵² La Locusteni, într-un mormânt de incinerare apare un vas asemănător⁵³.

B2a2. Buza ușor evazată, rotunjită, înaltă, mărginită de două caneluri. Corp larg, piriform (din păcate neavând nici un profil întreg, încadrarea devine dificilă, fragmentele putând aparține unor cânițe).

45. Inv. 39890 (Pl. VI/10). Grupa ceramică 4. Pastă cărămie-maronie, deschisă, mică și oxid în cantități mici. Firnis roșcat-marونیu tocit. Dimensiuni: Ø buză – 86 mm.

46. Inv. 39891 (Pl. VI/9). Același tip ca piesa precedentă. Deformat la ardere, căpătând și o culoare cenușie-verzuie. Dimensiuni: Ø buzei – 100 mm.

Cu toate că piesa cu inv. 39891 nu se încadrează unor minime standarde de calitate, nu trebuie să uităm că în anumite condiții (raport preț / calitate) vase cu defecte, defecte care să nu cauzeze funcționalității, pot fi comercializate și folosite. Din această cauză nu legăm piesele prezentate mai sus de producția lui C19, contând mai mult diferențele generale de aspect și structură.

În general, am constatat că există puține analogii ale vaselor din această categorie. La Locusteni o piesă asemănătoare a fost descoperită în mormântul 168, datată în sec. II și primele decenii ale sec. III p.Chr.⁵⁴. În Moesia Superior și Pannonia, piese similare sunt datate în sec. I – II p.Chr.⁵⁵. Hayes consideră că forme asemănătoare apar în mediu nubian⁵⁶.

B2a3

47. Inv. 42480 (Pl.VI/8). Buza rotunjită, ușor invazată, demarcată de umăr printr-o canelură. Umărul înalt ușor oblic, este despărțit de corp printr-o șanțuire largă. Corpul tronconic rotunjit. Grupa ceramică 4 cărămie-gălbui, relativ moale, mică, oxid, calcar, goluri, pietricele. Lucrată cu o oarecare grijă. Firnisul păstrat pe anumite zone de culoare portocalie cu pete până la brun-castaniu. Ø buzei – 72 mm. Aspectul pastei, existența a două fragmente de la încă două vase asemănătoare (aruncate) face posibilă producerea lor într-una din șarjele lui C19.

⁴⁸ Mușeteanu, Elefterescu 1985, pl. 4/ 29.

⁴⁹ Suceveanu 2000, 103, pl. 42/ 19 – pastă grosieră, produs „histrion”; p. 103, pl. 42/20 – pastă fină cărămie, firnis, produs „pontic”.

⁵⁰ Simion 1984a, pl. 15/ 2, 4.

⁵¹ Baumann 1995, pl. 15/ 30.

⁵² Popilian 1976, 111, pl. 60/ 723.

⁵³ Popilian 1980, 37, pl. 24, M168.

⁵⁴ Popilian 1980, 101, pl. 24/2

⁵⁵ Bojovic 1977, pl. 61, nr. 600; Bruckner 1984, tip 58/3.

⁵⁶ Hayes 1997, 68, fig. 28/ 3.

Deocamdată nu cunoaștem nici un exemplar asemănător cu piesa noastră. O căniță (cupă) cu două toarte, considerată a fi o variantă târzie a *kantharos*-ului elenistic, asemănătoare cu piesa noastră este publicată de V. H. Baumann. Același autor publică o cupă – pahar din ceramică fină, cu luciu metalic (specific ceramicii de la Butovo), descoperită în *villa* de la Capaclia și datată în sec. II p.Chr.⁵⁷.

C. Vase de prezentare și servire – vase deschise

În această categorie am încadrat vasele deschise (castroane – străchini – farfurii – cupe – boluri). Prezentarea se va face ținând cont de tipul morfologic, indiferent de parametrii dimensionali (castroane/a; străchini/b; cupe, boluri/c). Am ales această modalitate și pentru a sublinia legătura lor cu producția din C19 (unitate morfologică, diferențe de diametru, ce ajută la așezarea și umplerea la întreaga capacitate a cuptorului).

C1. Această grupă cuprinde vase cu corp emisferic sau tronconic, umăr rotunjit, picior inelar și buza invazată.

C1 a1. Corp tronconic, înalt, umăr și buza rotunjită, ușor invazată, picior foarte probabil inelar. Cele trei piese se încadrează în varianta grupei ceramice 4.

48. Inv. 39855 Pastă moale, cărămizie-gălbuie, mică, pietricele, goluri. Firnis slab, cu urme slabe de firnis roșcat-portocaliu. Ø buzei – 280 mm.

49. Inv. 39856 Pastă ușor nisipoasă (sau mai bine arsă ?). Dimensiuni mai mici, pereții mai subțiri. Ø buzei – 210 mm.

50. Inv. 39857 Pastă ușor nisipoasă, apare și puțin oxid. Ø buzei – 220 mm.

Formă foarte simplă, des întâlnită în provinciile din Balcani și nordul Mării Negre și considerată de Rădulescu ca fiind de tradiție elenistică⁵⁸. Din groapa nr. 7, V. Culică prezenta mai multe exemplare (castroane, străchini) apropiate acestui tip⁵⁹. Tot din zonă, a mai fost publicată o piesă asemănătoare descoperită în groapa menajeră nr. 6⁶⁰. La Histria forma a fost datată în primele treimi ale sec. III p.Chr.⁶¹ Tot Suceveanu publică o piesă similară de la Fântânele⁶². În *villa rustica* de la Horia, o strachină asemănătoare este încadrată pe baza unei monede de la Commodus în a doua jumătate a sec. II p.Chr.⁶³. La Olbia piesele apropiate acestei categorii sunt datate în sec. II – III p.Chr.⁶⁴. Popilian încadrează vase asemănătoare în

⁵⁷ Baumann 1995, pl. 7/6, (Valea Morilor) p. 413; Baumann 1983, fig. 56/ 6.

⁵⁸ Rădulescu 1975, 352, sec. I-III p.Chr.

⁵⁹ Culică 1980, pl. 2/10, 3/14, sec. II p.Chr.

⁶⁰ Mușețeanu, Elefterescu 1992, fig. 2/39, sfârșitul sec. II p.Chr. - începutul sec. III p.Chr.

⁶¹ Suceveanu 2000, boluri, tip VI, pl. 9/32, nr. 40-42.

⁶² Angelescu 1998, 221, nr. 21, sec. III p.Chr.

⁶³ Baumann 1995, 181, nr. 11, fig. 65/ 2.

⁶⁴ Krapivina 1993, 108, străchini tip Ib, fig. 45/11, autorul considerând că ele repetă forma străchinilor mai timpurii, fiind în general asemănătoare tipului Çandarlı 21.

tipul 6 – castroane⁶⁵. Tot în secolele II-III p.Chr. este datată forma și în Moesia Superior și Panonia⁶⁶.

C1 a2. Castroane de dimensiuni relativ mari cu umăr rotunjit, buză rulată și puternic invazată. Corpul tronconic se sprijinea mai mult ca sigur pe un picior inelar. Menționăm că piesele cu numerele 67, 69, 72 fac parte din varianta grupei ceramice 4.

51. Inv. 39866. (Pl. VII/1). Pastă cărămie, cu zone negre în spărtură, mică, calcar, pietricele, goluri, oxid. Firnisul roșu-castaniu are, datorită coacerii, variații de la portocaliu maroniu la castaniu, fiind fisurat și exfoliat pe zone foarte întinse. Tot datorită coacerii se observă liniile de fractură pe interior (șanțuri aproximativ liniare), pe când la exterior, unde a început procesul de deteriorare datorită focului, liniile sunt în zig-zag. Ø buzei – 270 mm.

52. Inv. 39867. Același tip. Pastă cărămie, neagră în spărtură, pe zone întinse. Conține mică, pietricele, goluri, oxid, calcar. Pe buză se văd urme de material smuls, probabil din pereții altor vase, rezultat al unei temperaturi incorecte și al modului de așezare în cuptor. Ardere normală. Firnisul acoperea jumătatea superioară, la exterior, roșcat-maroniu, cu pete brune-castanii. Ø buzei – 230 mm.

53. Inv. 39868. Același tip și pastă ca și în cazul piesei anterioare. Nu este afectat de ardere. Pastă cărămie-gălbui, curată, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis castaniu-roșcat cu pete. Ø buzei – 220 mm.

54. Inv. 39869. Aceleași probleme și aspect ca și inv. 39867. Ø buzei – 280 mm.

55. Inv. 39870. Negru-cenușiu în spărtură. Firnis maroniu-roșcat cu pete slabe brune. Pe buză lipituri de la alte vase. Ø buzei – 270 mm.

56. Inv. 39871. Apar zone umflate pe suprafața vasului, datorate deficiențelor de ardere. Firnis brun-roșcat cu pete. Ø buzei – 270 mm.

57. Inv. 39872. Pastă cărămie, mică, calcar, oxid, goluri, pietricele. Firnis castaniu-roșcat, cu pete brune, în șanțuri. Nu prezintă defecte de ardere. Ø buzei – 220 mm.

58. Inv. 39873. Pastă cărămie. Firnis castaniu-roșcat, exfoliat pe zone întinse. Pe interior prezintă mai multe fisuri rezultate în urma coacerii. Ø buzei – 300 mm.

59. Inv. 39874. Pastă cărămie-maronie, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis roșcat-castaniu. Culoare și aspect normale.

60. Inv. 39875. Pastă maronie-gălbui, mică, oxid, calcar, pietricele, goluri. Firnis maroniu-gălbui, cu zone castanii.

61. Inv. 39876. Pastă cărămie, mică, calcar, oxid, pietricele, goluri. Firnis roșcat-gălbui la maroniu deschis.

62. Inv. 39877 (Pl. VII/5). Pastă cărămie-maronie, bine arsă, mult oxid, pietricele, goluri. Firnis castaniu cu pete maronii ce acoperă doar ¼ din suprafața exterioară. Ø buzei – 220 mm, Ø fund – 80 mm.

63. Inv. 39878. Pastă cărămie-maronie, bine arsă. Firnis roșcat-gălbui la interior. La exterior, 1/5 din suprafață este maronie-roșcată spre castaniu. Ø buzei – 220 mm.

⁶⁵ Popilian 1976, nr. 798, pl. 65, sec. II-III p.Chr.

⁶⁶ Fidanovski 1990, tip 11; Nicolici-Dordević 2000, tip I/15; Brukner 1981, castron tip 43, pl. 78/14-16, sec. I - începutul sec. II p.Chr.

64. Inv. 39879. Pastă cărămizie-maronie, bine arsă, mică, oxid. Firnis maroniu-roșcat. Ø buzei – 220 mm.

65. Inv. 39880. Pastă cărămizie-maronie, bine arsă, mică, oxid. Firnis brun spre negru la exterior. Ø buzei – 220-230mm.

66. Inv. 42415. Pastă cărămizie-maronie, bine arsă, buză mai subțire. Firnis roșcat. Ø buzei – 270 mm.

67. Inv. 42416. (Pl. VII/4). Buza puțin mai mică și umărul ușor fațetat. Pastă moale, maronie-gălbuie, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis maroniu-gălbui. Ø buzei – 51 mm.

68. Inv. 42417. Pastă maronie-gălbuie, slab arsă, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis roșcat, slab ca intensitate. Ø buzei – 230 mm.

69. Inv. 42418. Pastă maronie-gălbuie, slab arsă, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis roșcat de intensitate slabă. Ø buzei – 260 mm.

70. Inv. 42419. Pastă maronie-gălbuie, bine arsă, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis roșcat-pal.

71. Inv. 42420. (Pl. VII/3). Buza mai lată. Pastă maronie-cărămizie, slab arsă, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis slab, cu urme roșcat-portocalii. Ø buzei – 270 mm.

72. Inv. 42421. (Pl. VII/2). În anumite zone, sub buză, canelura e mai bine profilată și umărul ușor fațetat. Pastă maronie-cărămizie, cenușie în spărtură, slab arsă, fără plasticitate, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis diluat, roșcat-portocaliu. Ø buzei – 280 mm.

73. Inv. 42422. Buza mai mică. Pastă maronie-cărămizie, slab arsă, mică, oxid, calcar, pietricele. Firnis roșcat în urme. Ø buzei – 230 mm.

Formă aceasta cunoaște o răspândire largă în zona egeo-pontică, fără îndoială trăgându-și rădăcinile din vasele elenistice din Asia Mică, având o datare din sec. I p.Chr., până în sec. III p.Chr. Piese din această grupă au fost sigur produse în C19.

În așezarea de la Ferma 4, au mai fost descoperite piese asemănătoare⁶⁷. În locuința nr. 1 de la Sarichioi forma este datată la sfârșitul sec. II p.Chr.⁶⁸. Tot la sfârșitul sec. II p.Chr. sunt date și castroanele de la Histria⁶⁹, Olbia⁷⁰, Romula⁷¹, Singidunum⁷².

C1a3. Corp emisferic, înalt, buză tăiată oblic, spre interior. Fund probabil inelar.

74. Inv. 42472. (Pl. VIII /5). Pastă cărămizie-gălbuie, moale, mică, mult oxid, pietricele, foarte puțin calcar. Numeroase accidente. Firnis roșcat-portocaliu cu numeroase zone exfoliate sau tocite. Ø buzei – 300 mm. Chiar dacă buza aflată în continuarea corpului este apropiată de verticală, tăietura spre interior dă senzația de buză invazată. Aspectul general îl plasează în producția lui C19.

⁶⁷ Mușețeanu, Elefterescu 1985, pl. 3/21 (groapa G1); Mușețeanu, Elefterescu 1989, 91, nr. 16, groapa G8, fig 1/16.

⁶⁸ Baumann 1995, 205, nr. 74, pl. 18/ 10.

⁶⁹ Suceveanu 2000, 32, nr. 9, tip 6.

⁷⁰ Krapivina 1993, 108, strachină tipul 1e, sec. II – III p.Chr., fig. 45/23.

⁷¹ Popilian 1976, castroane tip 6, pl. 65, sec. II – III p.Chr.

⁷² Nicolici-Dordević 2000, 18, tip I/4, sec. II – III p.Chr.

Vase apropiate ca formă apar la *villa rustica* de pe valea Niculițel – *Capaclia*⁷³, Telița – *Valea Morilor*⁷⁴, Telița – *Amza*⁷⁵, Histria⁷⁶, Olbia⁷⁷, Singidunum⁷⁸. Hayes prezintă exemplare din zonele italice, dateate în a doua jumătate a sec. II p.Chr. arătând legătura clară cu prototipul grecesc.⁷⁹

C1b2. Formă identică cu a castroanelor din tipul C1a2, diferențele fiind doar de dimensiuni. Tronconică, umăr curbat spre interior, delimitat de buză printr-o canelură puternică, fund drept sprijinit pe un inel.

75. Inv. 39903. (Pl. VII/6). Pastă cărămie-maronie, cu granulație fină, mică, calcar, goluri. Firnis maroniu-roșcat ce acoperă doar 2/3 din suprafața exterioară. Ø buzei – 170 mm, Ø fund – 70 mm, H – 80 mm.

76. Inv. 39904. Pastă cărămie, mică, pietricele, calcar, goluri (unele foarte mari). Deformat puțin la ardere (se observă doar la măsurători). Firnis maroniu-roșcat cu pete castanii spre brun-cenușiu ce acoperă doar 1/2 din suprafața exterioară. Atât firnisul, cât și pereții vasului sunt brăzdate de fisuri dispuse orizontal, urmărind sensul de rotire al vasului pe roată. Ø buzei – 160 mm.

77. Inv. 42424. Pastă cărămie-maronie, mică, calcar, pietricele, goluri. Prezintă urme de rectificare cu o măturică. La partea inferioară, pe exterior, prezintă șanțuri lăsate de pietricele. Firnisul, datorită arderii, pe interiorul vasului a pătruns în pastă, cu excepția câtorva porțiuni de culoare argintie murdară. La exterior unde acoperă 15%, el merge de la castaniu la portocaliu-maroniu. Pe interior, fisuri, dar mai puține și mai fine decât la precedentul. Ø buzei – 180 mm.

78. Inv. 42425. (Pl. VII/7). Pastă maronie-cărămie, cenușie în spărtură, mică, calcar, pietricele, goluri, urme de măturică. Față de prototip, canelura s-a transformat într-o șa. Firnisul, datorită arderii, s-a contopit cu pasta. Ø buzei – 156 mm.

79. Inv. 42426. Pastă cărămie, cenușie în spărtură (în anumite zone), mică, calcar, pietricele, goluri. Fisuri în pastă. Firnisul maroniu-roșcat. Ø buzei – 170 mm.

80. Inv. 42427. Pastă maronie-cărămie, mică, calcar, pietricele, goluri. Firnis la culoare, fisurat pe buză și în zonele mai groase. Ø buzei – 176 mm.

81. Inv. 42428. Pastă cărămie, bine arsă, mică, calcar, pietricele, goluri, urme de măturică. Firnis castaniu-roșcat cu zone castaniu-brun. Ø buzei – 162 mm.

82. Inv. 42429. Pastă bine arsă, cu zone negre în spărtură mică, calcar, pietricele, goluri. Firnis roșcat. Ø buzei – 176 mm.

83. Inv. 42430. Pastă cărămie-maronie, puțin cenușie în spărtură, mică, calcar, pietricele, goluri mari. Ø buzei – 170 mm.

84. Inv. 42431. Pastă cărămie-maronie, arsă bine, mică, calcar, pietricele, goluri, urme de măturică. Față de prototip, canelura s-a transformat într-o șa. Firnisul, datorită arderii, s-a contopit cu pasta. Ø buzei – 180 mm.

⁷³ Baumann 1983, 158, nr. 6 (bol cu pereți subțiri), fig. 56/2, primele decenii ale sec. II p.Chr. – mijlocul sec. III p.Chr.

⁷⁴ Baumann 1995, pl. 5/ 5, tip 3, sec. IV p.Chr. (produs al atelierelor locale).

⁷⁵ Baumann 1995, 95, nr. 56, pl. 63/3, sec. II p.Chr.

⁷⁶ Suceveanu 2000, 18, tipul IV (boluri cu buza verticală), nr. 9, pl. 2/9, sec. II-III p.Chr.

⁷⁷ Krapivina 1993, 108, fig. 46/22, străchini tip 7b.

⁷⁸ Nicolici-Dordević 2000, tip I/65, sec. II p.Chr.

⁷⁹ Hayes 1997, 78, fig. 32/ 3.

85. Inv. 42432. Pastă cărămizie-gălbui, mai slab arsă, mică, calcar, pietricele, goluri. Firnisul dispare în general în culoarea pastei. Ø buzei – 180 mm.

86. Inv. 42433. Pastă maronie-cărămizie, arsă destul de bine, puțin cenușie în spărtură, mică, calcar, pietricele. Firnisul dispare în general în culoarea pastei. Ø buzei – 180 mm.

87. Inv. 42434. Pastă maronie-cărămizie, ușor cenușie în spărtură, mică, calcar, pietricele, goluri, urme de măturică. Firnisul de la roșcat-castaniu la pierdere în pastă. Ø buzei – 174 mm.

88. Inv. 42435. Pastă maronie-cărămizie, relativ slab arsă, cenușie în spărtură, mică, calcar, pietricele, goluri mari, urme de măturică. Firnisul, spre culoarea pastei. Ø buzei – 180 mm.

89. Inv. 42436. Pastă maronie-gălbui, mică, calcar, pietricele, goluri, urme de măturică. Firnisul fisurat în puncte, de la maroniu-gălbui până la pierderea în pastă. Ø buzei – 200 mm.

90. Inv. 42437. Pastă moale, maronie, mică, calcar, pietricele, goluri. Firnisul de la castaniu-roșcat până la pierderea în pastă. Ø buzei – 170 mm.

91. Inv. 42438. Pereți mai subțiri. Pastă ușor cenușie în spărtură, bine arsă, mică, calcar, pietricele, goluri. Firnisul maroniu-gălbui, era fisurat pe anumite zone. Ø buzei – 170 mm.

92. Inv. 42439. Pastă cărămizie, bine arsă. Firnisul până la brun-cenușiu. Fisuri orizontale. Ø buzei – 170 mm.

93. Inv. 42440. Pastă cărămizie, foarte bine arsă. Firnisul maroniu-roșcat. Fisuri orizontale. Ø buzei – 160 mm.

94. Inv. 42441. Față de prototip, canelura s-a transformat într-o șa. Pastă maronie-gălbui, relativ moale, cenușie în spărtură, mică, calcar, pietricele, goluri, urme de măturică. Firnisul de la roșcat pal până la pierderea în pastă. Ø buzei – 186 mm.

95. Inv. 42442. Asemănător cu inv. 42439 (fără fisuri). Ø buzei – 170 mm.

96. Inv. 42443. Asemănător cu inv. 42439. Ø buzei – 160 mm.

97. Inv. 42444. Pastă maronie, moale. Firnis roșu (cu cât arderea este mai slabă, cu atât firnisul e mai roșu). Ø buzei – 170 mm.

98. Inv. 42445. Pastă maronie, moale, mică, calcar, pietricele, goluri. Firnis roșu. Buza mai mică. Ø buzei – 182 mm.

99. Inv. 42446. Pastă maronie-roșcată-gălbui la exterior unde arderea a fost mai puternică decât la interior. Firnisul se pierde pe anumite porțiuni. Ø buzei – 178 mm

100. Inv. 42447. Pastă maronie-gălbui, cenușie în spărtură, mică, goluri. Firnisul la culoarea pastei. Ø buzei – 160 mm.

101. Inv. 42448. Pastă maronie-deschisă, slab arsă, fin nisipoasă, mică, goluri. Firnisul roșcat la exterior mai slab pe interior, fisurat în zonele groase. Ø buzei – 160 mm.

102. Inv. 42449. Aspect asemănător cu piesa inv. 42424. Ø buzei – 170 mm.

103. Inv. 42450. Asemănătoare cu inv. 42448. Ø buzei – 174 mm.

104. Inv. 42451. Pastă maronie-gălbui, bine arsă, mică, goluri. Firnis la culoare. Ø buzei – 166 mm.

105. Inv. 42452. Asemănătoare cu inv. 42448. Ø buzei – 160 mm.

106. Inv. 42453. Asemănătoare cu inv. 42448. Ø buzei – 170 mm.

107. Inv. 42454. Asemănătoare cu inv. 42424. Ø buzei – 170 mm.

108. Inv. 42455. Pastă maronie-deschisă, slab arsă, fin nisipoasă, mică, goluri. Firnisul roșcat la exterior, mai deschis pe interior, prezentând fisuri în porțiunile cu decor adâncit. Prezintă numeroase accidente (denivelări în suprafață). Ø buzei – 160 mm.

Aspectul pastei și numărul mare de piese nu lasă nici un dubiu asupra apartenenței lor la producția lui C19. Din groapa nr. 7, datată în sec. II p.Chr., groapă ce se afla în imediata apropiere a cuptorului C19, a fost publicată o piesă asemănătoare⁸⁰. În tumulul de la Pecineaga, forma este datată cel târziu în al treilea sfert al sec. I p.Chr.⁸¹. Piese asemănătoare din Oltenia au fost încadrate în tipul 3 (străchini), iar exemplarul cel mai apropiat descoperit la Romula a fost datat în a doua jumătate a sec. II p.Chr.⁸². Brukner, datează piese asemănătoare la sfârșitul sec I p.Chr. – jumătatea sec. II p.Chr.⁸³.

C1b3. Corp emisferic, buză invazată, tăiată oblic spre interior, iar la exterior marcată de două caneluri puternice. Formă asemănătoare cu C1a3.

109. Inv. 42466. (Pl. VIII /4). Pastă cărămizie, fină, mică, oxid, calcar în cantități mici. Bine arsă, sonoră. Firnis castaniu-deschis spre roșcat-portocaliu. Ø buzei – 110 mm.

110. Inv. 42475. Identică cu precedentă canelurile exterioare sunt însă mai subțiri și puțin adânci. Pastă cărămizie-maronie, fină, mică, oxid. Firnis, la culoarea pastei, castaniu-roșcat. Ø buzei – 210 mm.

111. Inv. 42476. (Pl. VIII /3). Buză mai groasă, caneluri dese și slab profilate. Pastă relativ moale, maronie-gălbui, conține mică, calcar și oxid în cantități relativ mici. Firnis slab, puțin aderent de culoare castanie-roșcată. Numeroase accidente și mici umflături pe suprafață. Ø buzei – 200 mm.

Piese pot fi încadrate fără dubii în producția lui C19. Formă foarte simplă, larg răspândită în provinciile romane din Balcani și din nordul Mării Negre, cu datări de la sfârșitul sec. II – începutul sec. III p.Chr. De la Durostorum cunoaștem două piese asemănătoare ca formă, descoperite în G6⁸⁴. Printre materialele produse în *officina* de la Valea Morilor, se află un castron cu o formă apropiată de vasele noastre⁸⁵. Două piese descoperite la Slăveni, pot fi încadrate în tipul nostru⁸⁶.

C1b4. Corp emisferic, buză aproape de verticală, rulată spre exterior. La exterior două caneluri.

112. Inv. 42473. (Pl. VIII /2). Pastă cărămizie, moale, mică, oxid, calcar, toate în cantități mici. Firnis roșu-castaniu, în pete și urme (zone diluate). Mici accidente pe suprafață. Ø buzei – 190 mm.

⁸⁰ Culică 1980, pl. 2/2.

⁸¹ Irimia 1987, fig. 8/5.

⁸² Popilian 1976, 213, pl. 68/ 827.

⁸³ Brukner 1981, castroane tip 23, pl. 91/141

⁸⁴ Mușeteanu, Elefterescu 1992, fig 2/39; fig 3/42.

⁸⁵ Baumann 1995, pl. 5/ 3, tip II (castroane), sec. IV p.Chr.

⁸⁶ Popilian 1976, pl. 66/ 811, strachină tipul I, Slăveni, a doua jum. a sec. II p.Chr.; pl. 67/ 823, strachină tipul III, Slăveni, așezarea civilă, sec. II – înc. sec. III p.Chr.

113. Inv. 42474. Pastă cărămizie cu multă mică, goluri. Firnis la culoarea pastei (maroniu-roșcat). Ø buzei – 170 mm.

Produse în cuptorul C19. Piese apropiate, dar din categorii dimensionale diferite, au fost publicate de la Romula⁸⁷. De la Singidunum cunoaștem o piesă asemănătoare, dar cu corp tronconic⁸⁸.

C1c1. Buză ușor invazată, rotunjită. Umăr oblic spre exterior. Corp emisferic. Picior probabil inelar.

114. Inv. 42471 – cupă (Pl. VIII /6). Pastă maronie-deschisă, moale, mică, calcar, oxid. Aspect neîngrijit. Firnis castaniu-roșcat cu pete și zone lipsă. Ø buzei – 140 mm.

Formă comună, ce pare a fi de origine microasiatică, ce sigur era produsă în așezare. Considerăm că piesa nu face parte din producția lui C19⁸⁹. La Histria piese similare, produse „pontice”, sunt date în sec. I – III p.Chr.⁹⁰. O piesă asemănătoare a mai fost descoperită în villa de la Niculițel⁹¹. Din necropola plană de la Romula, este publicată o piesă datată în sec. II p.Chr.⁹². O piesă barbotinată, apropiată ca formă este publicată de Sultov⁹³. În Moesia Superior și Pannonia forma este datată din sec. II până în sec. IV p.Chr.⁹⁴

C2. Cuprinde forme cu buza în continuarea corpului, umăr înalt, corp tronconic sau emisferic sprijinit pe un picior inelar.

C2a1 (varianta a). Formă emisferică, picior înalt, umăr ușor convex sprijinit pe un prag, buza rulată spre exterior și marcată de o canelură.

115. Inv. 39838 (Pl. IX/7). Se păstrează aproape tot vasul. Pastă cărămizie-gălbuie, fin nisipoasă, mică, calcar, pietricele (ultimele două în cantități relativ reduse). Firnis maroniu-roșcat cu variații ce acoperă la exterior jumătatea superioară. Arderea cu diferențe – jumătatea superioară corect arsă, iar jumătatea inferioară, la interior, cu firnisul ușor crăpat și dus spre brun; la exterior firnisul este gălbui, parând incomplet ars. Suprafața este denivelată și păstrează urmele uneltelor folosite la finisare, denotând o lipsă de plasticitate. Ø buzei – 230 mm, h – 110 mm, Ø fundului – 76,3 mm.

116. Inv. 39839. Se păstrează fragmente din partea superioară. Umărul este mai îngust decât la piesa precedentă. Pastă maronie, curată, sonoră, mică, calcar, oxid, pietricele, goluri. Pasta este bine arsă, iar la exterior se observă urmele pietricelelor târâte în urma finisării. Firnis maroniu cu pete spre castaniu, apropiat de culoarea pastei, la exterior acoperind jumătatea exterioară. În zonele adâncite firnisul este fisurat. Ø buzei – 190 mm.

⁸⁷ Popilian 1976, pl. 65/ 798, castron tip 6, *villa suburbana*, sec. II – III p.Chr.; pl. 66/ 801, castron tip 7, sec. II – III p.Chr.; pl. 67/ 826, strachină tipul 3, sec. II – III p.Chr.

⁸⁸ Bojovic 1977, pl. 45.

⁸⁹ Mușețeanu, Elefterescu 1989, fig. 8/ 28, G18 – groapă cu deșeuri de cuptor, a doua jumătate a sec. II p.Chr.

⁹⁰ Suceveanu 2000, 22, pl. 3/ 11 - tip V, sec. I p.Chr.; 29, pl. 6/8 - tip VI, sec. II – III p.Chr.

⁹¹ Baumann 1983, fig 64/ 18.

⁹² Popilian 1976, 211, pl. 16/ 806, străchini tipul 1, mormânt 21; o piesă barbotinată, datată în a doua jumătate a sec. II p.Chr.

⁹³ Sultov 1985, pl. XXX/1, bol tip 4a.

⁹⁴ Nicolici-Dordević 2000, tip I/15, sec. II – III p.Chr., tip I /70, sec IV p.Chr.; Brukner 1981, castroane tip 43, pl. 78/ 13.

117. Inv. 39842. Se păstrează fragmente din partea superioară. Aceleași proporții și aspect ca și piesa precedentă. Tonuri mai moi, pastă cărămie, firnis de la maroniu deschis la castaniu-portocaliu. Pe interior pelicula are o singură culoare roșcată-portocalie. Ø buzei – 220 mm.

118. Inv. 39844. Se păstrează fragmente din partea superioară. Ardere bună, sonoră, pastă cărămie-maronie, mică, goluri, calcar, pietricele. Firnis de culoare maroniu-roșcat, acoperind jumătatea exterioară. La interior firnisul are o culoare ușor diferită, castaniu închis, și prezintă numeroase dungi circulare, datorită pensulei sau rotirii vasului cu vopseaua în el. Ø buzei – 218 mm.

119. Inv. 39847. Se păstrează fragmente din partea superioară. Pastă cărămie, până la neagră, moale datorită coacerii slabe, cenușie în spărtură, fasciată (fără plasticitate) și cu denivelări pe suprafața vasului. În unele zone la suprafața exterioară, pete de culoare de la cenușiu gălbui la negru, precum și fisuri orizontale în sensul rotirii pe roată. Mică, pietricele, goluri. Pe buză lipituri de la alte vase. Ø buzei – 230 mm.

120. Inv. 42467. Se păstrează fragmente de la partea superioară. Aceleași probleme și același tip de pastă ca și piesa anterioară. Ø buzei – 230 mm.

C2a1 (varianta b). Formă emisferică, buza rulată spre exterior, despărțită de umăr printr-o canelură bine conturată. Demarcația dintre umăr și corp realizată printr-un prag bine profilat și mărginit (spre deosebire de C2a1/a) de o canelură puternică. Fund probabil inelar.

121. Inv. 39840. Se păstrează partea superioară. Pastă cărămie-maronie, sonoră (bine arsă), aspect îngrijit, mică, calcar, oxid, goluri în cantități și dimensiuni mici. Firnis la culoarea pastei, maroniu roșcat cu ușoare fluctuații de culoare, în peliculă continuă. În porțiunile cu decor adâncit apar fisuri. Ø buzei – 220 mm.

122. Inv. 39843 (Pl. IX/8). Se păstrează partea superioară. Pastă cărămie, cenușie în spărtură, în unele zone. Sonoră. Puțină mică, calcar, oxid, numeroase goluri. Suprafața cu numeroase accidente (umflături, zone nelustruite, suprafețe denivelate). Firnis maroniu-roșcat cu variații de culoare. Numeroase fisuri, exfolieri și chiar pierderea unei mari porțiuni din pragul dintre umăr și corp. Diametrul deformat datorită coacerii în exces. Pe buză fragmente lipite prin ardere, ce făceau parte din vasul suprapus. Ø buzei – 240 mm.

123. Inv. 42483 (Pl. IX/9). Același tip lucrat mult mai îngrijit. Pastă maronie-cărămie, bine arsă, curată, mică, calcar, oxid, goluri. Firnis în peliculă continuă la culoare, roșu deschis la exterior și maroniu cu pete deschise la interior. Pe suprafața exterioară numeroase bobițe de lut aplatizate la finisaj. Ø buzei – 230 mm.

În afară de numărul 121, celelalte piese, prin aspectul general și număr sunt legate clar de producția din C19.

Piese ce fac parte din cele două grupe sunt produse sigur în C19 și, dată fiind apropierea morfologică a celor două variante, vom prezenta bibliografia unitar.

Forme asemănătoare tipurilor Drag 25/45, Ritterling 6, din *agora* ateniană sunt datate la mijlocul sec. III p.Chr⁹⁵. În Moesia Inferior piese similare au fost descoperite în așezările de la

⁹⁵ Robinson 1959, grupul K, mijlocul sec. III p.Chr.

Sarichioi – *Sărătura*⁹⁶, Halmyris⁹⁷, Fântânele⁹⁸, Histria⁹⁹. În necropola plană de la Romula a fost descoperit un vas asemănător încadrat de autor în castroane tipul 1 și considerat a fi foarte răspândit în Oltenia¹⁰⁰. Pentru piesele din Pannonia și Moesia Superior datarea este destul de largă, din sec. I – sec. III p.Chr.¹⁰¹.

C2a2 (varianta a). Morfologic apropiată de C2a1/a și C2a1/b, principala caracteristică fiind buza puternic canelată și rulată spre exterior. În general, această categorie cuprinde vase cu corp emisferic, umăr ușor oblic, relativ înalt, puternic marcat de două caneluri bine profilate. Buza în continuarea umărului, rulată spre exterior și canelată median. Probabil fund inelar. Nu avem nici un profil întreg. Am inclus în catalog șapte vase, de la care am păstrat părțile superioare. Grupa aceasta este cea mai afectată de depășirile de temperatură.

124. Inv. 39846. (Pl. IX/10). Pastă cărămie, fin nisipoasă, aspră la pipăit, mică, calcar, goluri, puține pietricele. Firnis castaniu, spre culoarea pastei, cu pete mari închise. Ø buzei – 260 mm.

125. Inv. 39850. Pastă cărămie-gălbui, bine arsă, sonoră, mică, goluri. Firnis la culoarea pastei, maroniu deschis. Canelurile dintre umăr și corp – în șurub, apar de fapt una în continuarea celeilalte. În interiorul canelurilor apar fisuri ale firnisului. Ø buzei – 150 mm.

126. Inv. 39854. Pastă cărămie bine arsă, cu zone cenușii în spărtură. Pereți subțiri, mică, calcar, goluri, pietricele. Firnis la culoarea pastei cu zone unde, fiind mai slab, nu a aderat la suprafața vasului sau s-a decolorat. Ø buzei – 180 mm.

127. Inv. 39849. Același tip ca și piesa de la numărul 122. Pastă fin nisipoasă, cenușie în spărtură. Firnis roșcat-maroniu, cu fisuri. Ø buzei – 210 mm.

128. Inv. 39851. Pereți mai subțiri. Pastă cărămie-gălbui, mică, pietricele, goluri. Firnis maroniu-gălbui, foarte slab, vizibil în urme. Pe buză lipituri de la alte vase. Ø buzei – 210 mm.

129. Inv. 39852. Pereți mai subțiri. Același tip cu inv. 39851. Ø buzei – 190 mm.

130. Inv. 39853. Același tip ca și inv. 39846. La exteriorul vasului, pelicula de firnis fisurată. Lipituri pe buză. Ø buzei – 260mm.

Numerele 127, 128, 129, 130 sunt variante ale grupei ceramice 4.

Piese asemănătoare au fost descoperite la Fântânele¹⁰² și Histria¹⁰³.

⁹⁶ Baumann 1995, 203, nr. 45, pl. 13/2, groapa 16, mijlocul sec. II p.Chr.; p. 204, nr. 60, pl. 16/2a, groapa 21, sf. sec. II p.Chr.

⁹⁷ Topoleanu 2000, pl. 20/ 173, sec. II p.Chr.

⁹⁸ Angelescu 1998, pl. 8/ 25 (cupă), pl. 11/ 87, cupă sec. II p.Chr., pl. 11/ 89, cupă sec. II p.Chr.

⁹⁹ Suceveanu 2000, pl. 24, tip XVII, nr. 10, ultimul sfert al sec. II p.Chr. – prima parte a sec. III p.Chr., nr. 18, p. 65 – produs “pontic”, sec. II – III p.Chr.

¹⁰⁰ Popilian 1976, pl. 62, nr. 761, tipul Ia, pl. 63, nr. 764.

¹⁰¹ Ivanovic 1987, tip I/19, sec. I – III p.Chr.; Fidanovski 1990, tip X, sec. II – III p.Chr.; Bojovic 1977, pl. 39/ 354, pl. 48/ 445, pl. 48 / 446; Nicolici-Dordević 2000, tip I / 3, sec. II – III p.Chr.; Brukner 1981, tip 11, pl. 73/47, a doua jumătate a sec. I p. Chr. – sf. sec. III p.Chr.

¹⁰² Angelescu 1998, pl. 11/ 92, sec. I – III p.Chr.

¹⁰³ Suceveanu 2000, 46, tip XI, pl. 13-11, Therme II, prima parte a sec. III p.Chr.

C2a2 (varianta b). Un singur exemplar. Față de tipul precedent, lipsesc canelurile.

131. Inv. 39848. (Pl. IX/1). Corp tronconic, picior probabil inelar, umăr oblic, buza crestată. Față de tipul S 3a1, lipsesc canelurile de delimitare dintre umăr și corp. Pastă cărămizie-maronie, cu zone mici negre-cenușii, mică, pietricele, goluri, sonoră. Firnis roșcat cu intensități diferite până la confundare cu pasta. Variantă a grupei ceramice 4. Pasta are plasticitate slabă. Numeroase fisuri ce se prelungesc spre zonele inferioare ale corpului. Ø buzei – 210 mm.

Ca și piesele din grupa precedentă, sigur, făcea parte din producția lui C19.

În imediata apropiere a cuptorului în discuție, în anii '70, într-o fântână dezafectată și transformată în groapă menajeră, a fost descoperită o piesă asemănătoare. Tot din așezarea de la Ferma 4, mai avem două piese publicate, descoperite într-o groapă cu resturi – deșeuri de cuptor¹⁰⁴. În așezarea rurală de la Telița – *Amza*, o piesă apropiată este datată tot în sec. II p.Chr.¹⁰⁵. O. Brukner încadrează vasele în tipul castroane 83, datat din sec. II – primul sfert al sec. IV (?)¹⁰⁶.

C2b1. Formă elegantă (apropiată de forma Drag 24 – 25), bitronconică, buza rulată spre exterior. Umărul ușor bombat și poziționat oblic spre interior. Corpul sprijinit pe un picior larg, inelar. Fundul, cu umbo, prezintă la exterior cinci caneluri concentrice.

132. Inv. 39837. (Pl. IX/6). Se păstrează aproape tot vasul. Pastă cărămizie-maronie, fin nisipoasă, foarte multă mică, relativ bogat în particule de calcar. Multe goluri în suprafață. La partea inferioară și pe fund (canelurile concentrice), suprafața este fin crestată datorită lipsei de plasticitate în timpul finisării. Slip castaniu-roșcat, cu pete închise, acoperă tot interiorul și treimile superioare, la exterior. Slipul are zone mici exfoliate în urma unei coaceri neuniforme. Ø buzei – 140 mm, h – 73 mm, Ø fundului – 78 mm.

133. Inv. 39841. Se păstrează fragmente din partea superioară. Umărul mai puțin bombat și mai drept. Pasta bine arsă, maronie-cărămizie, conține mică, goluri, pietricele, calcar, accidente. Firnis maroniu-castaniu, acoperă jumătatea superioară la exterior și maroniu cu dungi brun-castanii la interior. Ø buzei – 200 mm.

134. Inv. 39845. Fragmente din partea superioară a corpului. Umărul puțin mai înalt decât prototipul. Pastă maronie, bine arsă, sonoră, aspect plăcut, conține mică, calcar, oxid. Firnisul la culoarea pastei, maroniu-lucios fără variații semnificative de culoare. Ø buzei – 200 mm.

135. Inv. 42478. Se păstrează fragmente din partea superioară. Pereți mai subțiri și dimensiuni generale mai mici. Pastă cărămizie, mai nisipoasă, mică, goluri, pietricele. Firnis la culoarea pastei, maroniu-roșcat, pal, cu mici pete brun-castanii. Ø buzei – 170 mm.

136. Inv. 42479. Se păstrează fragmente din partea superioară. Identic cu precedentul. Ø buzei – 170 mm.

Piesele fac parte din producția cuptorului.

În așezarea de la Sarichioi – *Sărătura*, în groapa menajeră 20 apare o piesă similară¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Mușeteanu, Elefterescu 1989, 91, nr. 15, fig. 1/15, sec. II p.Chr.; G 18, fig. 6/17, fig. 7/5, a doua jumătate a sec. II p.Chr.

¹⁰⁵ Baumann 1995, 162, pl. 61/12.

¹⁰⁶ Brukner 1981, pl. 92/143.

¹⁰⁷ Baumann 1995, pl. 15/35, sec. II – III p.Chr.

Aceeași datare o avem și la Histria¹⁰⁸. Gh. Popilian încadrează vasele asemănătoare în tipul 3 – străchini¹⁰⁹. Vase apropiate au mai fost descoperite la Ulpiana¹¹⁰ și Singidunum¹¹¹. Brukner prezintă o piesă asemănătoare datată în sec. I – II p.Chr. (sec. II p. Chr. ?)¹¹².

C2b2. Corp emisferic larg, aplatizat, umăr ușor oblic spre interior, buza dreaptă cu o puternică canelură mediană.

137. Inv. 42477. (Pl. IX/2). Grupa ceramică 4. Pastă cărămie, mică, calcar, oxid toate în cantități mici. Firnis castaniu-roșcat, de bună calitate. Ø buzei – 190 mm. Posibil să facă parte din producția lui C19. Aspectul general al pastei și al firnisului, mai apropiat de cel al craterelor.

Cunoaștem deocamdată două piese asemănătoare de la Durostorum și Olbia¹¹³.

C2c2 – cupă. Corp emisferic, buza tăiată oblic spre interior, fund, probabil drept.

138. Inv. 42489. (Pl. IX/5). Grupa ceramică 4. Pastă cărămie, fin nisipoasă, mică, calcar, oxid, firnis brun castaniu, pe interior și castaniu-portocaliu, la exterior. Ø buzei – 180 mm.

Nu face parte din producția cuptorului C19, foarte posibil să fie produsă în zonă. O piesă asemănătoare a fost descoperită la Singidunum¹¹⁴.

C2c3 – cupă (varianta a). Corp emisferic, buza ușor evazată cu o canelură pe partea orizontală, fund posibil tăiat drept.

139. Inv. 42470. (Pl. IX/4). Pastă cărămie, mică, calcar, puțin oxid, goluri, pietricele (grupa ceramică 4). Firnis castaniu-roșcat, cu pete. Ø buzei – 100 mm.

Formă comună în zonă. Din nefericire, nu avem elemente care să confirme sau să infirme apartenența la producția lui C19.

C2c3 – cupă (varianta b). Față de piesa precedentă buza acesteia este puternic canelată (aproape despicată).

140. Inv. 42469. (Pl. IX/3). Grupa ceramică 4. Pastă cărămie, firnis roșcat-castaniu. Ø buzei – 120 mm.

Aspectul general îl apropie de producția lui C19.

C3. Cuprinde vase cu corp emisferic, buză evazată, picior inelar.

C3a1 (varianta a). Corp emisferic, buza larg evazată, lătită și rotunjită la capăt, prezintă spre margine un mic prag. Locul de prindere cu corpul este marcat de o puternică șanțuire. Piese cu numerele 142, 145, 148, 149 sunt variante ale grupei ceramice 4.

¹⁰⁸ Suceveanu 2000, 72, cupă sec. II – III p.Chr., pl. 27/ 27, tip XVIII.

¹⁰⁹ Popilian 1976, pl. 67/ 824, sec. II – III p.Chr.

¹¹⁰ Fidanovski 1990, pl. 4/ 15 (decorat prin ștampilare), castroane tip 25, sec. II – III p.Chr.; castroane tip 6, pl. 12/16, sec. II – III p.Chr.; castroane tip 7, pl. 12/18, sf. sec. I p.Chr. – sec. II p.Chr.

¹¹¹ Bojovic 1977, pl. 39/ 350.

¹¹² Brukner 1981, castroane tip 12, pl. 73/ 48.

¹¹³ Mușețeanu, Elefterescu 1989, fig. 1/14 (G8) sec. II p.Chr.; Krapivina 1993 (Olbia), fig. 46/ 7, străchini tip 4g, sec. II – III p.Chr.

¹¹⁴ Nolić-Dordević 2000, tip I/100, sec. II p.Chr.

141. Inv. 39881. (Pl. X/1). Se păstrează aproape tot vasul. Pastă cărămie-maronie, fin nisipoasă, multă mică, rare particule de calcar și destule pietricele și oxid de fier, numeroase goluri în suprafață și cute mai ales la exteriorul piesei. Firnisul, de la maroniu-gălbui mat și pistruiat cu galben pe partea interioară a piesei, la maroniu mat pe buză și castaniu cu pete la exterior, unde acoperă treimea superioară. Pe fundul vasului fisuri. Ø buzei – 230 mm, h – 96 mm, Ø – 75 mm.

142. Inv. 39882. Câteva pete de firnis maroniu-gălbui (nu a fost acoperit cu firnis), petele par a fi stropi și accidente în urma manipulării piesei cu mâinile murdare de vopsea (firnis). Se păstrează fragmente din buză și o parte a corpului; Ø – 230 mm.

143. Inv. 42408. Pastă moale gălbue-maronie, pietricele destul de numeroase. Firnis cu aderență slabă, la culoarea pastei. Se păstrează fragmente din zona superioară a corpului.

144. Inv. 42409. Firnisul roșcat acoperă buza și la exterior 1/3 superioară; având o aderență slabă nu ne putem pronunța dacă pe interior vasul a fost vopsit. Se păstrează fragmente din zona superioară a corpului. Ø buzei 220 mm.

145. Inv. 42410. Pastă maronie deschisă în zonele cu pereți mai groși. În spărtură pasta are culoare neagră, datorită unei arderi incomplete. Vasul s-a spart în timpul coacerii, acest lucru fiind susținut de diferențele de culoare clare ale firnisului – de la roșu apos, în zonele cu coacere incompletă, la gălbui-maroniu, ușor lucios (apropiat de culoarea pastei) în zonele cu coacere în parametrii, ce apar pe cele două fragmente lipite. În spărtură lutul are aspect neomogen, granulos, datorită unei pregătiri insuficiente. Firnisul prezintă numeroase fisuri. Se păstrează fragmente din zona superioară. Ø buzei – 290 mm.

146. Inv. 42413. Pastă cărămie bine arsă, mică și pietricele. În spărtură pasta prezintă aceeași lipsă de plasticitate, ca la piesa anterioară. Firnis roșcat-cărămiziu, apropiat de culoarea pastei. Posibil ca acest fragment să fie singura piesă din acest tip, fără probleme, aproape de ce-și dorea olarul. Se păstrează un fragment din buză. Ø buzei – 290 mm.

147. Inv. 42414. Mic fragment din buză și corp. Datorită arderii peste normal a căpătat o tentă brun-maronie. Firnisul de culoare maronie spre negru-cenușiu este fisurat în zonele adâncite ale decorului (acolo unde a fost mai gros).

148. Inv. 42411. Pastă maronie, fin nisipoasă, mică, calcar (particule fine și rare), pietricele. În spărtură, pete de culoare neagră – datorită diferențelor de coacere. Pe o porțiune, la exterior, fragmentul este ars la negru și fisurat (deficiențe de coordonare sau poziționare a focului). Numeroase goluri. Pe suprafața vasului apar numeroase denivelări, datorate lipsei de plasticitate a lutului folosit sau a nepregătirii corecte. Firnisul se observă mai bine în șanțuirea și pe exteriorul buzei unde are o culoare maroniu-portocalie, în rest se confundă cu culoarea pastei.

149. Inv. 42412 (Pl. X/5). Pastă maronie-deschisă, mică, pietricele cu multe goluri. În spărtură apar mai multe zone negre, care nu mai țin de grosimea peretelui ci de poziționarea piesei în cuptor. Firnisul, de culoare roșcată-portocalie, cu diferențe în funcție de ardere până la culoarea pastei (galbenă-maronie), acoperea la exterior numai treimea superioară. Față de piesele prezentate anterior, la acest exemplar, pe interior la cca. 15 mm, sub buză, apare canelură bine profilată. Se păstrează fragmente din jumătatea superioară. Ø buzei – 280 mm.

C3b1 (variata a). Formă identică cu castronul C3a1/a, reprezentată de cele mai multe exemplare (dintre vasele deschise), în jur de 70 buc.

Având în vedere că aproape toate exemplarele oprite și catalogate cuprind fragmente din buză și zonele imediat inferioare, am făcut măsurători ale grosimii pereților la cca. 20 mm sub

buză, cu excepția exemplarului inv. 42493, unde grosimea pereților a fost de 3 mm; la majoritatea vaselor grosimea a fost de cca. 5 mm. Menționăm existența câtorva exemplare cu grosimea de 6-7 mm (de exemplu piesa cu nr. inv. 42610).

Credem că profilul, sau măcar canelura și pragul buzei, era obținut cu ajutorul unui șablon ce cuprindea și capătul buzei. Susținem aceasta datorită calității și continuității liniilor (canelura și pragul), care nu sunt dublate și sunt perfect concentrice formeii vasului.

La piesa inv. 42500 pe buză apare în plus o nervură subțire – probabil rezultatul unei ciupituri în șablon.

În cazul piesei inv. 42495, canelura dispare pe o anumită porțiune, iar pragul se suprapune – posibil lucrată fără șablon.

Din păcate, suprafețele relativ mici păstrate din fiecare piesă, nu ne-au permis să stabilim, măcar aproximativ, numărul de șabloane folosite și eventualele relații: șablon – pastă – firnis → număr de lucrători.

Buza, sigur realizată separat, se atașa de umărul vasului (la unele exemplare inv. 42509, 42512, 42515, 42612 – materialul în plus suprapune interiorul vasului), după care se finisa cu ajutorul șablonului. Fundul inelar. La unele exemplare apar fisuri în pastă și exfolieri ale firnisului.

Pasta se încadrează perfect în grupa ceramică 4. Culoare cărămizie-maronie până la gălbuie-cenușie, uneori, indiferent de culoarea exterioară în spărtură, pasta are culoare cenușie. Conține mică, fin nisipoasă, uneori în cantități apreciable după standardele grupei 4. Oxidul de fier în cantități normale, lipsind însă la câteva exemplare. Particule calcaroase lipsesc la marea majoritate a pieselor. Pietricele pisate, în cantități relativ mari. Goluri (materii organice arse). La piesa nr. inv. 42502 urme ale unor fragmente vegetale de mari dimensiuni.

Firnisul, apropiat de culoarea pastei, cu variații de la maroniu-gălbui la roșu (pentru vasele cu pereți mai groși, ce conțin în pastă, mai multă mică și sunt mai puțin arse, pastă moale) și brun-castaniu în cazul vaselor cu ardere puternică, prezentând mai multe fisuri și exfolieri.

La câteva piese (inv. 42505, 42494, 42503 etc.), firnisul diluat sau pasta grasă au determinat ca de pe anumite zone firnisul „să fugă” înainte de ardere. În general, la exterior firnisul ocupa jumătatea superioară a piesei. Din păcate, în ciuda numărului mare de exemplare catalogate, nu am putut obține nici un profil întreg.

150. Inv. 42464 (Pl. X/3). Ø buzei – 180 mm, H – 67 mm.

151. Inv. 42465. Ø buzei – 180 mm, H – 60 mm.

152. Inv. 42493. Ø buzei – 180 mm, H – 60 mm.

153. Inv. 42494. Ø buzei – 180 mm.

154. Inv. 42495. Ø buzei – 180 mm.

155. Inv. 42496. Ø buzei – 180 mm.

156. Inv. 42497. Ø buzei – 180 mm.

157. Inv. 42498. Ø buzei – 190 mm.

158. Inv. 42499. Ø buzei – 180 mm.

159. Inv. 42500. Ø buzei – 180 mm.

160. Inv. 42501. Ø buzei – 184 mm.

161. Inv. 42502. Ø buzei – 184 mm.

- 162. Inv. 42503. Ø buzei – 180 mm.
- 163. Inv. 42504. Ø buzei – 180 mm.
- 164. Inv. 42505. Ø buzei – 80 mm.
- 165. Inv. 42506. Ø buzei – 180 mm.
- 166. Inv. 42507. Ø buzei – 180 mm.
- 167. Inv. 42508. Ø buzei – 182 mm.
- 168. Inv. 42509. Ø buzei – 182 mm.
- 169. Inv. 42510. Ø buzei – 180 mm.
- 170. Inv. 42511. Ø buzei – 180 mm.
- 171. Inv. 42512. Ø buzei – 180 mm.
- 172. Inv. 42513. Ø buzei – 180 mm.
- 173. Inv. 42514. Ø buzei – 180 mm.
- 174. Inv. 42515. Ø buzei – 180 mm.
- 175. Inv. 42516. Ø buzei – 180 mm.
- 176. Inv. 42517. Ø buzei – 180 mm.
- 177. Inv. 42518. Ø buzei – 180 mm.
- 178. Inv. 42519. Ø buzei – 180 mm.
- 179. Inv. 42520. Ø buzei – 180 mm.
- 180. Inv. 42521. Ø buzei – 180 mm.
- 181. Inv. 42608. Ø buzei – 184 mm.
- 182. Inv. 42609. Ø buzei – 180 mm.
- 183. Inv. 42610. Ø buzei – 180 mm.
- 184. Inv. 42611. Ø buzei – 180 mm.
- 185. Inv. 42612. Ø buzei – 180 mm.

Precum în cazul grupei morfologice C3a1/a, și piesele acestei grupe sunt produse în cuptor. Dată fiind forma identică (diferențe numai de dimensiune), vom prezenta referințele bibliografice pentru ambele categorii.

Formă identică tipului Drag 35, datată în general în sec. II – III p.Chr., apare la Durostorum în groapa G8¹¹⁵. O strachină asemănătoare a fost produsă în *officina* de la Valea Morilor¹¹⁶. Tot în Moesia Inferior au fost descoperite două piese în așezarea de la Amza¹¹⁷. Popilian încadrează forma în farfuri tipul VII, cu datare în a doua jumătate a sec. II p.Chr.¹¹⁸.

¹¹⁵ Mușeteanu, Elefterescu 1989, fig 1/21, sec. II p.Chr.

¹¹⁶ Baumann 1995, strachină tipul II, pl. 4 / 10, sec. IV p.Chr.

¹¹⁷ Baumann 1995, pl. 59/ 9, 10, sec. II – III p.Chr. (ceramică fină de import).

¹¹⁸ Popilian 1976, pl. 70/ 869, 877, Slăveni – *Cărmidărie*. Forma des întâlnită la Romula, atât în necropolă cât și în așezare.

În Moesia Superior încadrarea cronologică merge din sec. I până în sec. III p.Chr.¹¹⁹. Aceeași datare o întâlnim și la O. Brukner¹²⁰.

Vom prezenta în continuare câteva piese ce au fost obținute prin rectificarea unor exemplare din tipul C3a1/a și C3b1/a. Cu toate că, morfologic, ele pot fi încadrate acum în tipul vaselor cu buza în continuarea corpului am optat pentru această încadrare, deoarece, indubitabil, ele au fost obținute în urma unor vicii tehnologice având ca rezultat o cantitate mare de vase a căror buză s-a desprins în timpul procesului de uscare, meșterul preferând această retușare decât aruncarea la groapa de deșeuri.

C3a1 (varianta b). Din această categorie avem o piesă, ce se constituie de fapt ca o refacere a unui exemplar din C2a1/a. Aspectul general al piesei sugerează că în timpul procesului de uscare au apărut fisuri în zona de legătură corp-buză. Olarul a îndepărtat pur și simplu partea evazată, a rectificat cât de cât locul, obținând un vas emisferic cu buza dreaptă în continuarea corpului.

Pasta este de culoare cărămizie, fin-nisipoasă, sonoră, conține mică, pietricele, calcar și foarte multe goluri și crăpături (nu de ardere). Interesant că în acest caz, golurile sunt în partea superioară, fapt ce confirmă lipsa de plasticitate a lutului în momentul folosirii.

Firnis roșcat (probabil foarte diluat) în urme.

186. Inv. 39883 (Pl. X/4). Ø buzei – 250 mm; h – 94 mm, dar ținând seama de lățimea buzei îndepărtate Ø buzei – 280 mm. Se încadrează în tipul mamă.

Tot în această grupă introducem un exemplar la care buza a fost rectificată în urma unei rupturi accidentale, după scoaterea din cuptor.

187. Inv. 42487. Pastă bine arsă, cărămizie, mică aurie, oxid, pietricele în cantități mici. Putem spune că forma obținută corespunde tipului C1a3.

C3b1 (varianta b). Corp emisferic, fund drept, picior inelar. Buza rotunjită, ușor evazată, uneori. Aspectul buzei rezultă din rectificările făcute înainte de coacere.

188. Inv. 42456 (Pl. X/2). Se păstrează întreg profilul. Pastă conținând mică, pietricele, mici goluri, puțin calcar și probabil oxid. La exterior firnisul maroniu-roșcat nu acoperă decât o mică bandă de 10 – 15 mm în zona buzei. La interior firnisul are o culoare gălbuie-portocalie apropiată de culoarea pastei. Ardere în două culori, jumătatea superioară cărămizie, iar jumătatea inferioară maronie până la cenușie (în zona inelului și a fundului). Pe buză apa fisuri. Ø buzei – 166 mm, Ø fundului – 62 mm, h – 74 mm.

189. Inv. 42457. Întreg profilul. Pasta fină și foarte curată, numai mică și câteva pietricele răătăcite. Plasticitate redusă, pe fund apare o zonă în care nu s-au mai făcut retușări. Pereți subțiri față de medie (3 – 4 mm). În spărtură mijlocul de culoare neagră-cenușie. Firnis roșcat, de intensități diferite, ce acoperă, la exterior, treimile superioare, la interior în zona fundului exfoliat în puncte. Ø buzei – 164 mm, Ø fundului – 62 mm.

¹¹⁹ Sultov 1985, pl. 29/ 3 (barbotinat), boluri tip Ic; Ivanović 1987, tip 1/13, sec. III p.Chr.; Bojović 1977, pl. 41/ 371, 372, 374; pl. 42/ 383; Nicolić-Dordević 2000, castroane tip I/105, tip I/121, barbotinate pe buză, sf. sec. I – înc. sec. II p.Chr.

¹²⁰ Brukner 1981, fig. 12, sf. sec. I – sec. II p.Chr.

190. Inv. 42459. Se păstrează fragmente din zona superioară. Pastă de culoare maronie-cărămizie, mică, calcar, oxid, goluri mari. Coacere în parametrii normali. Firnis la culoarea pastei, castaniu-deschis, cu pete, ce acoperă la exterior treimea superioară. Pereți mai groși față de medie (5 – 6,5 mm). Rectificarea buzei făcută grosolan. Ø buzei – 170 mm.

191. Inv. 42458. Se păstrează fragmente din zona superioară. Pastă cărămizie-maronie, mică, pietricele rare. Firnis roșcat cu variații de culoare. Aspectul piesei este, în general, mai neîngrijit. Ø buzei – 150 mm.

192. Inv. 42460. Se păstrează fragmente din zona superioară. Rectificare grosolană a buzei, în rest piesa seamănă cu inv. 42458, având însă pereții în parametrii normali.

193. Inv. 42461. Se păstrează fragmente din zona superioară. Pastă moale, maronie, conține mică, goluri. Ardere slabă. Firnis roșcat pierdut în pastă.

194. Inv. 42462. Se păstrează un mic fragment din zona superioară. Pastă moale, foarte prost arsă (se ia pe mână). Firnis castaniu. Ø buzei – 156 mm.

195. Inv. 42463. Se păstrează fragmente din zona superioară. Pasta și firnisul asemănătoare cu inv. 42458. Ø buzei – 158 mm.

Următoarele două exemplare fac parte din grupa ceramică 9 și nu sunt produse în cuptor.

C3a2

196. Inv. 39901 (Pl. XI/2). Corp tronconic, fund tăiat drept. Umărul ușor bombat, prezintă o canelură. Buza ușor evazată, îngroșată spre exterior și tăiată drept la partea superioară. Ø buzei – 180 mm.

Piese asemănătoare au fost descoperite la Durostorum¹²¹, Telița – Valea Morilor¹²², Romula¹²³, Diana Karatash¹²⁴, Singidunum¹²⁵. O. Brukner datează piese asemănătoare în sec. III-IV¹²⁶.

C3a3

197. Inv. 39902 (Pl. XI /1). Corp tronconic, fund probabil tăiat drept. Curbura umărului mai puțin frământată față de exemplarul precedent și marcată cu două caneluri. Buza lată, oblică, canelată și rotunjită inegal la capăt. Ø buzei – 210 mm.

La fel ca și forma precedentă, are o întindere mare în timp, sec. II – sec. IV p.Chr.¹²⁷ și o largă răspândire în provinciile dunărene.

¹²¹ Mușeteanu, Elefterescu 1989, fig. 3/4 (G11), dimensiuni sensibil mai mari, sec. II p.Chr.

¹²² Baumann 1995, străchini tip I (cu toarte), pl. 5/1, sec. IV p.Chr., produs al *officinei* locale.

¹²³ Popilian 1976, castroane tip V, pl. 65/790, M 26 (necropola plană), moneda Iulia Mameea, primele decenii ale sec. III p.Chr.

¹²⁴ Ivanović 1987, tip I /36 (cu toarte), sec. II – III p.Chr.

¹²⁵ Bojovic 1977, pl. 50/ 455, 456; pl. 57/ 515; Nicolici-Dordević 2000, tip I/ 21, a doua parte a sec. II p.Chr.; tip I /32 a doua parte a sec. II p.Chr., cu toarte adosate; tip I / 57, sf. sec. II p.Chr.; tip I / 109, sec. II – III p.Chr., tip I /129, sec. II p.Chr.

¹²⁶ Brukner 1981, castron tip 77 a, fig. 89/ 113.

¹²⁷ Mușeteanu, Elefterescu 1989, fig. 1/1, (G8, foarte aproape de C19); Popilian 1976, pl. 65, (castroane tip 5), 780, Romula *villa suburbana*, a doua jum. a sec. II p.Chr., 786 – Romula *villa suburbana*, a doua jum. a sec. II p.Chr., pl. 64, castroane tip 5, 788 – Romula fortificația centrală; Nicolici-Dordević 2000, tip I / 56, prima parte a sec. IV p.Chr., tip I /79 (toarte lamelare), sec. II p.Chr.; Brukner 1981, castroane tip 76, fig. 88 / 109, sec. II – III p.Chr.

C3b2

198. Inv. 42488. Caliciformă, de dimensiuni medii. Pastă și firnis încadrabile grupei ceramice 4. Posibil să fie produs în C19.

O piesă asemănătoare, dar din pastă de bună calitate, a fost descoperită în imediata apropiere¹²⁸. În Moesia Superior forma este datată în sec. II – III p.Chr.¹²⁹

C4 – farfurii

C4a1. Corp emisferic, foarte larg, fund probabil inelar. Buza foarte lată poziționată oblic spre în afară. Pe linia de unire a corpului cu buza este prezentă o canelură puternică (rezultat și al tragerii lutului).

199. Inv. 39858 (Pl. XI/3). Pastă gălbuie cu mijloc cenușiu, moale, fin nisipoasă, mică, oxid, calcar (probabil fragmente de scoici). Firnis roșu-castaniu, mai bine păstrat pe interior. În zonele în care pelicula de firnis era mai groasă, apar fisuri. Ø buzei – 290 mm. Piesa nu face parte din producția lui C19.

Fl. Topoleanu, consideră că astfel de piese imită forma Hayes 3¹³⁰. La Histria, Olbia și Singidunum, piese asemănătoare sunt date în sec. II – III p.Chr.¹³¹.

C4a2. Asemănătoare formelor Hayes 11, Curle 22, Ludowici Tb.

200. Inv. 39859 (Pl. XI/6). Corp emisferic sprijinit pe un picior inelar, se deschide larg în jumătatea superioară terminându-se cu o buză ușor rotunjită, buză ce prezintă o mică canelură. Pastă cărămizie-gălbuie, cenușie în spărtură, moale, oxid, pietricele, câteva particule de mică, goluri. Firnisul roșu-castaniu, de slabă calitate, ce acoperea la exterior treimea superioară.

201. Inv. 39860 (Pl. XI/5). Aceeași formă ca precedentul, buza tăiată drept, la fel ca la toate piesele din această grupă, locul de unire a părții evazate cu partea emisferică marcată de o nervură puternică. Pastă cărămizie-gălbuie, moale, mică, oxid, goluri. Numeroase accidente pe suprafață. Firnisul, de la maroniu-roșcat la brun castaniu, acoperea la exterior toată partea evazată. Ø buzei – 270 mm.

202. Inv. 39861. Pastă foarte moale, galbenă-cărămizie, fără calcar, mică, oxid, pietricele în cantități foarte mici. Datorită arderii sub parametri, firnisul se păstrează în urme foarte slabe. Ø buzei – 380 mm, probabil.

203. Inv. 39863. Asemănătoare cu numărul inv. 39860 (formă, calitatea pastei și a firnisului, mod de lucru), cu dimensiuni mai mici.

204. Inv. 39862. Asemănătoare cu piesa precedentă, aceleași probleme tehnice ca la piesa inv. 39861.

¹²⁸ Mușețeanu, Elefterescu 1985, pl. 1/6 (G1), sec. II p.Chr.

¹²⁹ Ivanović 1987, tip I/24; Bojović 1977, pl. 41/ 378, 379.

¹³⁰ Topoleanu 2000, pl. 7 /69, farfurii tip XI.

¹³¹ Suceveanu 2000, 54, pl. 18/9, tip XIV, produs „pontic”; Krapivina 1993, pl. 50/5, tip 5b; Bojović 1977, pl. 42/388; Nicolici-Dordević 2000, tip I/48 (castron – sf. sec. II – sec III p.Chr.), I/64 (castron – sec. II p.Chr.), III /5 (farfurii – a doua parte a sec. II – sec. III p.Chr.).

205. Inv. 42484. Aceleași caracteristic tehnice cu piesa 39861, dar curbura jumătății superioare se pare că este mai puțin pronunțată. Ø buzei – 280 mm.

Așa cum am mai arătat, sigur aceste piese sunt rebuturi din producția lui C19 și, mai mult, avem un amestec de caracteristici ale grupei ceramice 4 și ale variantei.

Formă des întâlnită în regiunile dunărene, cu datări în sec. II – III p.Chr.¹³². Această formă este foarte răspândită în Oltenia, în așezările rurale, urbane și militare¹³³. În sec. II p.Chr. sunt produse piese asemănătoare în *officinae*-le de la Butovo și Pavlikeni¹³⁴. Datări asemănătoare avem și în Moesia Superior și Pannonia¹³⁵.

Vom prezenta în continuare două piese ce credem că pot fi încadrate acestei grupe, atât prin dimensiuni, formă, cât și prin pastă. Fiind variante ale grupei ceramice 4, indubitabil sunt produse ale cuptorului.

206. Inv. 42486 (Pl. XI/10). Fund de vas deschis. Se păstrează o parte din fundul inelar și o bandă circulară lată de 20 mm, ornament aleatoriu cu roțița. Pastă galbenă-cărămizie, mică, goluri, pietricele. Firnis (urme slabe) roșcat. Ø fund – 90 mm

207. Inv. 42485 (Pl. XI /7). Fund de vas deschis. Fund inelar. Pe interior și la exterior se păstrează ornamente cu roțița – cercuri concentrice. Pastă cărămizie-gălbui – tipul 4. Pereți groși. Apar câteva fisuri în jurul inelului de susținere. Firnis maroniu-castaniu.

C4a3. Imitație a formei Drag 18/31

208. Inv. 39865 (Pl. XI/4). Pereți foarte groși, caracteristici tehnice asemănătoare cu inv. 39861. Ø buzei – 260 mm ?

La Olbia piesele asemănătoare sunt date în sec. II – III p.Chr.¹³⁶. În ferma de la Capaclia, piesa are aceeași datare¹³⁷. O piesă descoperită la Stolnicești a fost încadrată în tipul 4 – castroane¹³⁸. Același tip produs la Pavlikeni, a fost datat în așezarea de la Kalvaka (lângă Butovo), cu monede de la Antoninus Pius și Marcus Aurelius¹³⁹. Tot în sec. II – III p.Chr., se încadrează și piesele descoperite în Moesia Superior și Pannonia¹⁴⁰.

¹³² Mușețeanu, Elefterescu 1989, fig. 6/44, fig. 7/42, 43, 53, fig. 8/47-56. Toate piesele fac parte din producția rebutată a unor cuptoare și au fost descoperite în G18; Mușețeanu, Elefterescu 1992, fig. 3/48 (G6); Simion 1984a, pl. 17/9; Paraschiv 1997, pl. 1/4 (Arrubium); Suceveanu 2000, pl. 20/25, tip XIV, produs histrian, p. 57.

¹³³ Popilian 1976, pl. 70/859-861, farfurii tip 6 (Romula – fortificația centrală); Popilian 1980, pl. 40/4 (farfurii tip 1), pl. 41/6 (castroane tip 1), pl. 42/1 (castroane tipul 2).

¹³⁴ Sultov 1985, pl. 26/4, farfurie tip 2 (produs la Butovo), fig. 26/5; farfurie tip 3, mijlocul sec. III p.Chr. (produs la Pavlikeni).

¹³⁵ Ivanovic 1987, tip I/48, sec. II – III p.Chr.; Fidanovski 1990, tip 9 (castroane) sec. II p.Chr.; Nicolici-Dordević 2000, tip I/10 (castron sec. II – III p.Chr., tip I/44 (castron) sec. I – înc. sec. II p. Chr., tip I/125 (castron fără datare).

¹³⁶ Kaprivina 1993, fig. 47/15 tip 11a; fig. 49/2, tip 15.

¹³⁷ Baumann 1983, fig. 56/5

¹³⁸ Popilian 1976, pl. 64/778, castroane tip 4.

¹³⁹ Sultov 1985, pl. 26/6 (farfurii tip 4a).

¹⁴⁰ Fidanovski 1990 (castroane tip 30); Bojović 1977, pl. 42/ 381 (castron); Nicolici – Dordević 2000, tip I/45 (castron sf. sec. II – sf. sec. III), tip I/59 (castron sf. sec. II – primele decenii ale sec. III p.Chr.), Tip. I /114 (castron a doua parte a sec. II – sec. III p.Chr.), tip I /119 sf. sec. II – înc. sec. III p.Chr.; Brukner 1981, fig. 14/16, sf. sec. I – sec. II p.Chr.

Menționăm că au mai fost selectate 5 fragmente de la două funduri asemănătoare cu inv. 39865 și șapte fragmente de la vase având caracteristici tehnice apropiate de inv. 39859, inv. 39860. Pe două fragmente de corp (din jumătatea inferioară) de la vase cu caracteristici tehnice și, probabil, morfologice asemănătoare cu inv. 39861 apar urme de lutuială, piesele fiind folosite la întărirea solei.

C4b2

209. Inv. 39864 (Pl. XI / 9). Formă asemănătoare, oarecum, tipului C4a2, cu buza mai mică și corpul mai puțin răsfrânt. Pastă gălbuie-cărămizie, moale, fin nisipoasă, mult oxid, mică în cantități normale, puține pietricele și goluri, fără calcar. Firnis gălbui-marونی, tocit în diferite zone. Nu există elemente pentru a putea fi legat de producția cuptorului. Nu excludem posibilitatea de a avea de-a face cu un produs local.

C4b3

210. Inv. 39893 (Pl. XI / 8). Farfurioară cu buza lată canelată. Pastă cărămizie, fin nisipoasă, mică, calcar, oxid, pietricele, firnis roșu-castaniu, puternic fisurat. Ø buzei – 210 mm.

Forma este foarte cunoscută în zonă, dar piesele sunt realizate din pastă zgrunțuroasă (grupa ceramică 9). Raritatea exemplarelor produse în grupa ceramică 4 face puțin probabilă producerea piesei în C19.

Varia

211. Inv. 42423 (Pl. VIII / 1). Castron? Oală? Avem de-a face cu un vas care în timpul procesului de uscare s-a rupt, „olarul” finisând piesa la acest nivel, obținând o nouă buză. Sigur făcea parte din producția lui C19. Foarte posibil să avem de-a face cu transformarea unui vas asemănător formei A1b4, probabil crater (vezi dimensiunile și vasul de la Independența¹⁴¹). Ø buzei – 220 mm.

212. Inv. 39896 (Pl. V/6). Oală? Lighean? *Cacabus*? Se păstrează o parte din buză, ornamentată cu val și două registre de împunsături, cu un obiect cu cap lat. Pastă fin nisipoasă, cărămizie, multă mică, pietricele, puțin calcar. Nu sunt urme de firnis. Posibil să facă parte din producția cuptorului.

213. Inv. 39887 (Pl. V/5). Castron. Se păstrează o mică porțiune din corp și buză, ornamentată cu caneluri în trepte spre exterior. Pastă curată, densă, roșcată-maronie, mică, oxid, goluri, pietricele – toate în cantități reduse. Firnis la culoare-roșu închis, cu aderență bună, dar tocit în zonele funcționale – interiorul buzei. O imitație de foarte bună calitate a unui produs *terra sigillata lissa*.

214. Inv. 39885. Ulcioraș. Gât relativ înalt, corp probabil piriform, toartă inelară. Grupa ceramică 4. Firnis castaniu-brun, cu pete mari deschise. Ø buzei – 80 mm.

215. Inv. 39888. Capac. Grupa ceramică 4. Pastă fin nisipoasă, cenușie-cărămizie. Ardere în pete. Nu sunt urme de firnis. Ø buzei – 170 mm.

216. Inv. 39889. Capac. Grupa ceramică 4. Pastă curată, cafenie. Fără firnis. Ø buzei – 100 mm.

¹⁴¹ Irimia 1987, fig. 4/7, sec. III p.Chr., mai probabil în a doua jumătate.

217. Inv. 42468. Capac. Obținut dintr-un fragment de amforă. Formă rectangulară. Dimensiuni: 43 x 45 mm.

218. Inv. 44453. Opaț. Grupa ceramică 4, tip X b¹⁴². Pe fund greu lizibilă o șampilă, foarte probabil ORTI, șampilă cunoscută la Durostorum¹⁴³. H – 26 mm, l – 60 mm.

Concluzii

În final, vom încerca să creionăm câteva idei ce se nasc în urma studierii materialului, nu înainte de a reaminti condițiile obiective de cercetare și faptul că nu am surprins decât instalația propriu-zisă de ardere, fără zonele de preparare, producție, depozitare și aruncare a deșeurilor.

Constatăm că:

- poziția oarecum excentrică față de alte cuptoare (cel puțin în stadiul actual al cercetării);
- structura cuptorului, care prin folosirea exclusiv a prefabricatelor din chirpici (metoda relativ bine cunoscută în occident încă din La Tène¹⁴⁴, prelungită temporar până în epoca modernă în estul Mediteranei¹⁴⁵), are, așa cum am mai arătat, puține corespondente în zonă. Menționăm că pe lângă cuptorul numărul 2 de la Telița descoperirea într-o groapă menajeră (G30) conținând și numeroase deșeuri, rebuturi, fragmente de solă, două capete de „grinzi” de mici dimensiuni;
- perioada scurtă de funcționare (din cauza greșelilor de construcție);
- mobilitatea olarului (vezi vasele refăcute), mobilitate ce poate marca tot un început de drum, început care pe lângă stângăciile inerente îți dau și libertatea ieșirii din canoane;
- structura pastei, cu diferențe mici, legate la prima vedere de morfologia vaselor (mai mulți meșteri?, tatonări?);
- structura formelor, apropiată procentual (dar mult diferită ca aspect al pastei și suprafețelor) colecțiilor ceramice din zona sud-vest balcanică și dalmată.

Toate aceste elemente ne determină să credem că avem de a face cu o construcție din perioada de început a așezării (prima jumătate a secolului II p.Chr.), al cărui proprietar sau meșter provine sau a fost influențat de producțiile din zonele Pannoniei Inferior sau Moesiei Superior.

Având în vedere toate acestea, considerăm că materiale prezentate oferă date noi, ce permit o mai bună înțelegere a problemelor legate de producția ceramică la Dunărea de Jos.

¹⁴² Mușețeanu, Culică, Elefterescu 1980, 287, fig. 3.

¹⁴³ Mușețeanu 1987, 77 – 79.

¹⁴⁴ Swan 1984, 62-63.

¹⁴⁵ Hampe, Winter 1962, 24, pl. 21.

Bibliografie

- Angelescu, M.V. 1998, *Ceramica*, în Suceveanu, Al., Poenaru Bordea, Gh., Angelescu, M.V. *Fântânele. Contribuții la studiul vieții rurale în Dobrogea romană*, București, 217-234, pl. 7 - 24.
- Angelescu, N. 1955, *Cercetări și descoperiri arheologice în raioanele Călărași și Slobozia*, SCIV 6, 1-2, 311-330.
- Baumann, V. 1983, *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea.
- Baumann, V. 1995, *Așezări rurale antice în zona gurilor Dunării*, BibliP-A 1, Tulcea.
- Bojović, D. 1977, *Rimska Keramika Singidunuma*, Belgrad.
- Bounegru, O. 1988, *Contribuții privind cronologia și răspândirea ceramicii decorate în tehnica barbotinei, din Dobrogea*, Pontica 21-22, 99-113.
- Brukner, O. 1981, *Rimska keramika u Jugoslovenskom delu Provincije Donje Panonije*, Belgrad.
- Culică, V. 1978, *Cu privire la lagărul legiunii a XI-a Claudia la Dunărea de Jos*, Pontica 11, 113-118.
- Culică, V. 1980, *O groapă menajeră din sec. II e.n. din teritoriul Municipiului Durostorum*, Pontica 13, 315-329.
- Drogoliub, B. 1977, *Rimska keramika Singidunuma*, Belgrad.
- Elefterescu, D. 1985, *Un cuptor roman pentru ceramică de la Durostorum*, CCDJ 1, 83-85.
- Fidanovski, S. 1990, *Roman pottery of Ulpiana*, Belgrad.
- Hampe, R., Winter, A. 1962, *Verlag des Römisch-Germanischen Centralmuseums Mainz in Komision bei Rudolf Habelt Verlag*, Bon, I, Mainz.
- Hayes, J. W. 1997, *Handbook of mediterranean roman pottery*, Londra.
- Irimia, M. 1987, *Considerații privind unele morminte tumulare din epoca romană descoperite în Dobrogea*, Pontica 20, 107-136.
- Ivanović, N. 1987, *La céramique des remports sud et ouest découverte sur le site Diana-Karataš*, în *Cahiers des Portes de Fer IV*, Belgrad, 54-70.
- Krapivina, V. V. 1993, *Olbia, Material'naja kultura I – IV, v.v.n.e.*, Kiev.
- Mușețeanu, C. 1985, *Ateliers céramiques de Durostorum*, Dacia, N.S. 29, 1-2, 147-151.
- Mușețeanu, C. 1987, *O nouă lucerna de la Durostorum*, SCIV 38, 1, 77-79.
- Mușețeanu, C. 2004, *Ateliere ceramice de la Durostorum*, București.
- Mușețeanu, C., Zahariade, M., Elefterescu, D. 1979, *Spre o tipologie a ștampilelor legiunii XI Claudia în Moesia Inferior (I)*, SMMIM 12, 164-185.
- Mușețeanu, C., Culică, V., Elefterescu, D. 1980, *Lampes a estampille de Durostorum*, Dacia, N.S. 24, 283-305.
- Mușețeanu, C., Zahariade, M., Elefterescu, D. 1980, *Spre o tipologie a ștampilelor legiunii XI Claudia în Moesia Inferior (II)*, SMMIM 13, 85-105.
- Mușețeanu, C., Elefterescu, D. 1983, *Lampes romaines de Durostorum*, Dacia, N.S. 27, 1-2, 109-128.
- Mușețeanu, C., Elefterescu, D. 1985, *Contribuții privind ceramica romană de la Durostorum*, CCJD 1, 67-81.
- Mușețeanu, C., Elefterescu, D. 1989, *Contribuții privind ceramica romană de la Durostorum II*, CCDJ, 5-7, Călărași, 89-114.

- Mușeteanu, C., Elefterescu, D. 1992, *Contribuții privind ceramica romană de la Durostorum III*, Pontica 25, 221-239.
- Mușeteanu, C., Damian, P., Simion, M., Cârjan, R., Elefterescu, D. 1997, *Șantierul arheologic Ostrov*, CCA. Campania 1996, București, 43.
- Nicolić-Dordević, S. 2000, *Antička keramika Singidunuma*, Singidunum 2, Beograd.
- Paraschiv, D. 1997, *Descoperiri arheologice de epocă romană, la Măcin*, Pontica 30, 317-330.
- Popilian, G. 1976, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova.
- Popilian, G. 1980, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova.
- Rădulescu, A. 1975, *Contribuții la cunoașterea ceramicii romane de uz comun din Dobrogea*, Pontica 8, 331-360.
- Robinson, H. 1959, *Pottery of the Roman Period. Chronology, The Athenian Agora*, V, The American School of classical studies at Athens, New Jersey.
- Simion, G. 1984a, *Descoperiri noi în necropola de la Noviodunum*, Peuce 9, 75-93; 481- 502.
- Simion, G. 1984b, *Un cuptor roman de ars bombarde descoperit la Telița*, Peuce 9, 67-73; 473-479.
- Suceveanu, Al. 2000, *Histria X. La céramique romaine des Ier-IIIe siècles ap. J.-C.*, București.
- Sultov, B. 1985, *Ceramic production on the teritory of Nicopolis ad Istruim (2nd – 4th century)*, Sofia.
- Swan, V. C. 1984, *The pottery kilns of Roman Britain*, London.
- Topoleanu, F. 2000, *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I – VII d.Ch.)*, Tulcea.

Contributions concerning the Roman ceramic from Durostorum (IV)*Abstract*

Continuing the series of studies about the Roman pottery from Durostorum (Mușeteanu, Elefterescu 1985, 1989, 1992) the authors present the ceramic material, most of which had been thrown away, discovered among the rest of a potter's stove in 1999 and marked as C 19.

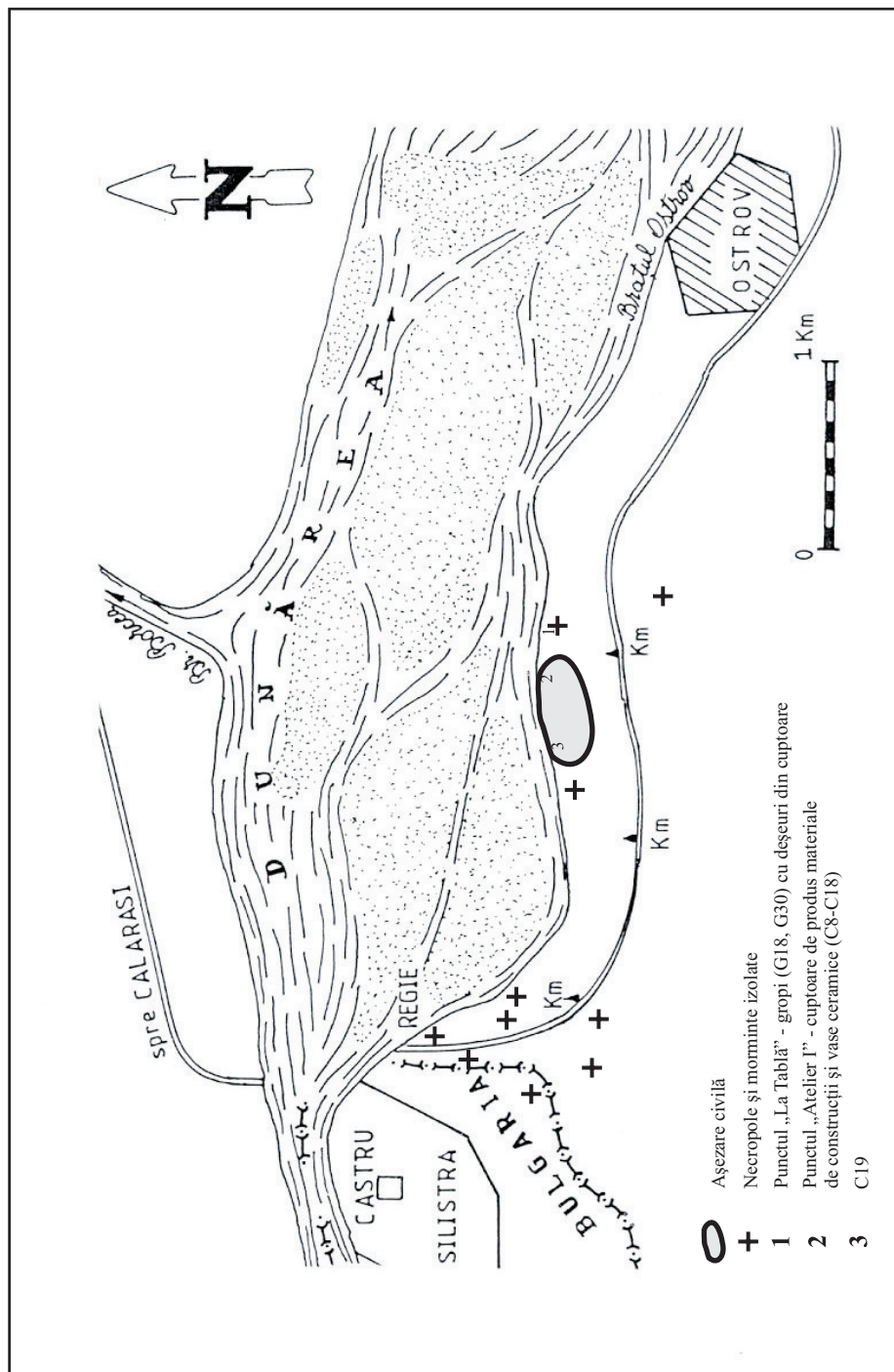
The stove is rectangular, has a central pillar and both the burning point and the heating chamber are made of spared clay. The stove was 80% preserved. One can notice the way the platform is built up and sustained by clay-made beams, with lots of chaff that have a half-round structure, set up this was in order to increase the resistance on the edge. This kind of system can only found rarely in books.

After that, the destination of construction was altered and it was used as an opened platform for several other things.

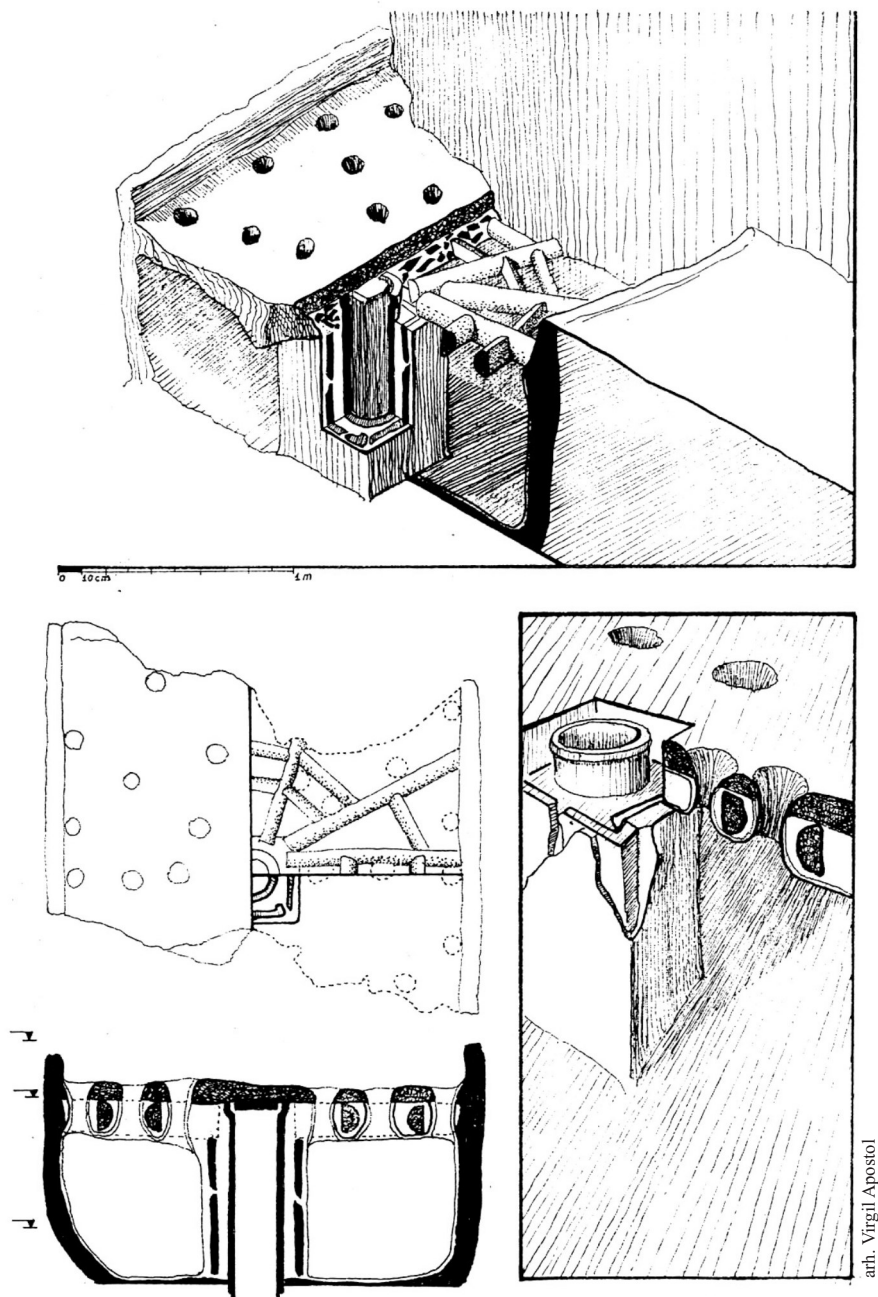
As most of the ceramic material collected, the stove is also made of fragments with fit in as aspect and constitution of the paste in group 4. We must also mention the existence of 5 pots made of a rough paste, placed in group 9.

We have presented the archaeological considering the morphological type, no matter the size or the function and we've tried to identify its connection with the production from C19. Only a few pieces, morphologically speaking, belong to the category of deposed and presenting-pots. In the category of the drinking pots there are 40 pieces, all belong to the same kind of drinking glass. Most of the pieces (or at least those that had been thrown away) consists of presenting pots and serving pots (bowls/a, dishes/b, cups/c).

All the elements (the structure of the forms, similar to the ceramic collections from Pannonia Inferior and Moesia Superior but with some differences such as the short period of functioning, the handicraftsman's mobility, and the technological deficiencies) lead us to the following idea: the stove has functioned at the beginning of the settlement (the first half of the 2nd century B.C.), and the owner or the employee comes from one of the Danubian areas of Panonnia and Moesia (and it was probably influenced by the traditions from that region).

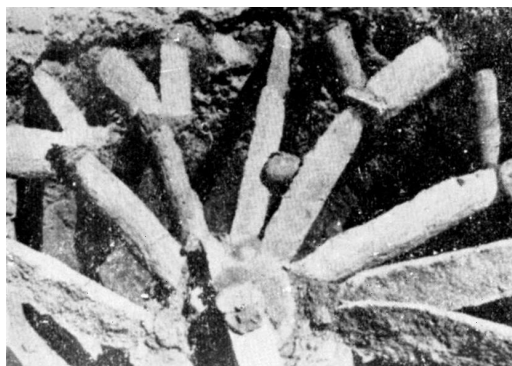

Pl. I. Harta regiunii Ostrov, județul Constanța.
Pl. I. Map of the region Ostrov, Constanța county.

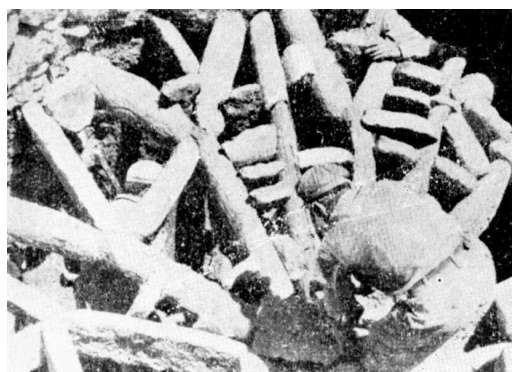

Pl. II. Relevéu C19.

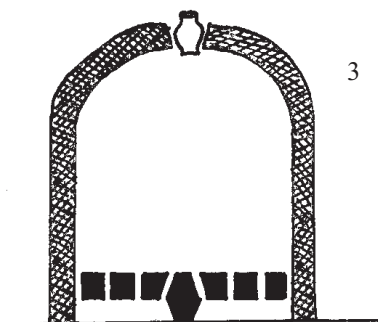
Pl. II. Aspects of the oven C19.

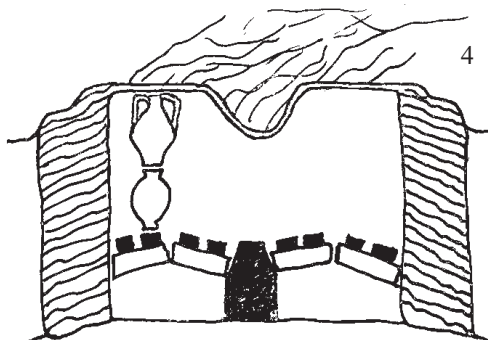
1

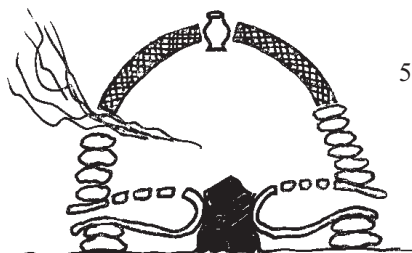
2

3

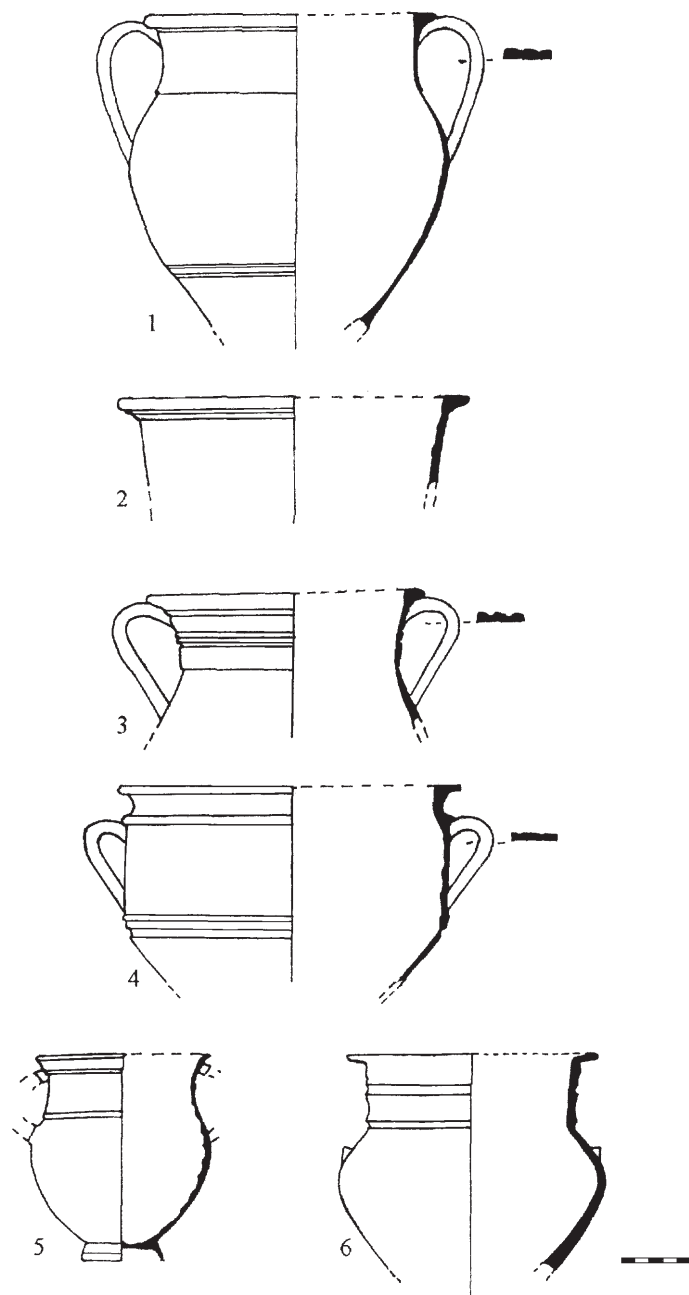
4

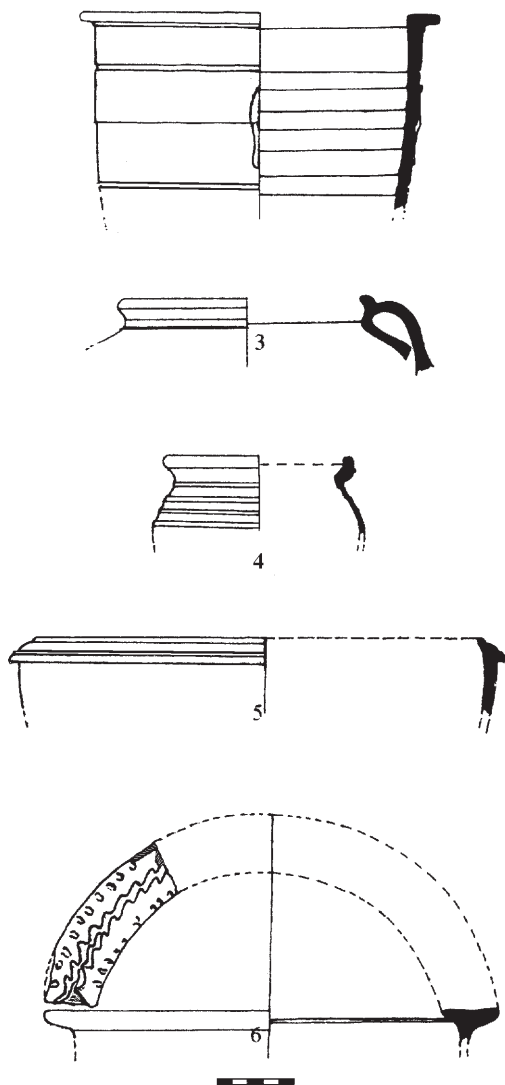
5

Planșa III. Construcția scheletului de grinzi și fixarea lor la un cuptor din Asomatos (Creta) (1, 2), *apud* Hampe, Winter 1962, pl. 2 și pl. 3; Schițe a două cuptoare din Asomatos (3, 4), *apud* Hampe, Winter 1962, p. 24, fig. 20 și p. 83; Schița unui cuptor de la San Lorenzo (5), *apud* Hampe, Winter 1962, p. 31, fig. 21.

Pl. III. Some models of the ovens from Asomatos Creta, after R. Hampe and A. Winter (1, 2, 3, 4). Another oven model from San Lorenzo, after R. Hampe (5).

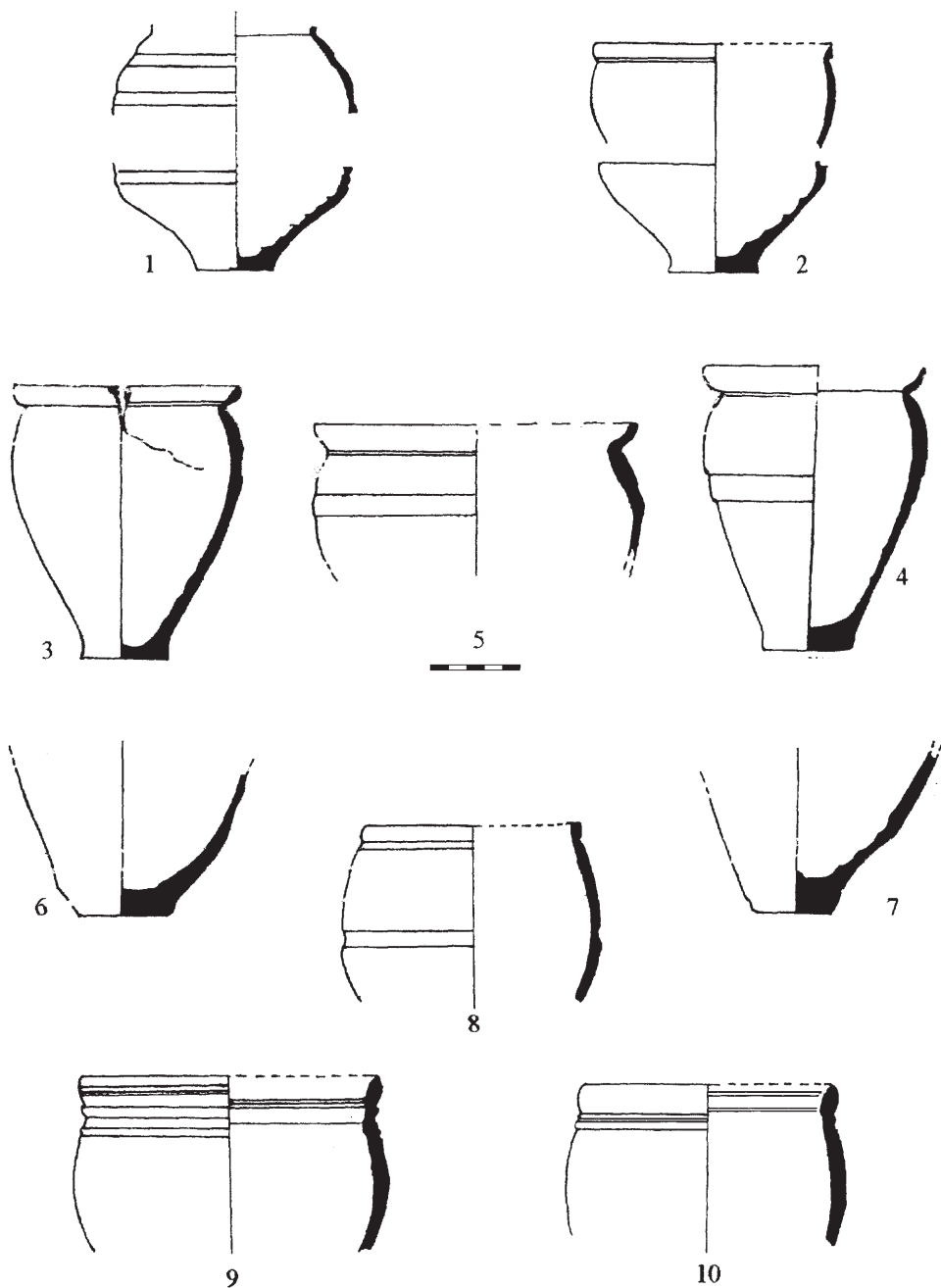

Pl. IV. Cratere, tip: A1a1 (1, 2), A1a2 (3), A1a3 (4). Ulcele, tip: A1b1 (5), A1b4 (6).
 Pl. IV. Pots of the types A1a1 (1, 2), A1a2 (3), A1a3 (4), A1b1 (5), A1b4 (6).

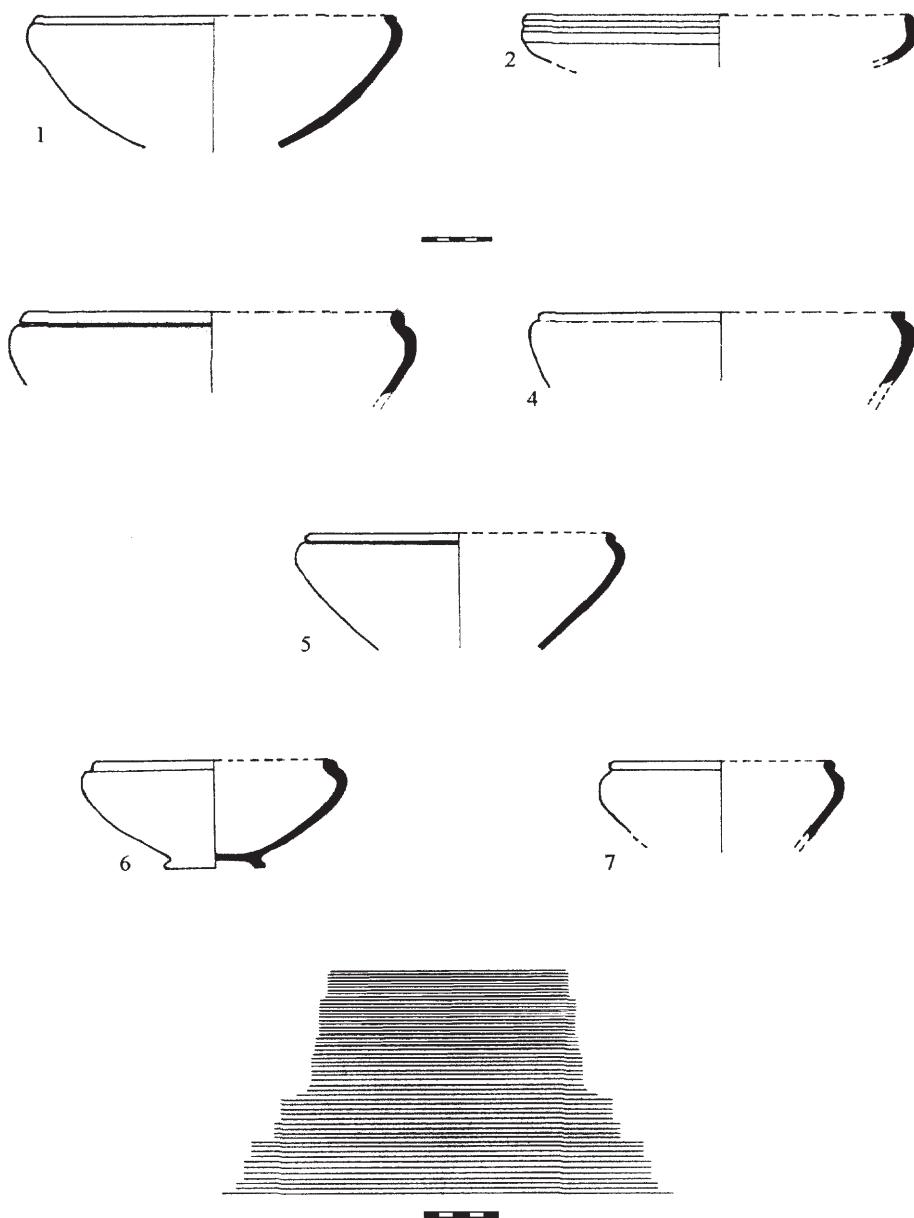

Pl. V. Oale, tip A2a1 (1), A2a2 (2), A2a3 (3, 4). Varia 213 (5), 212 (6).

Pl. V. Pots of the types A2a1 (1), A2a2 (2) and A2a3 (3, 4). Varia 213 (5) and 212 (6).

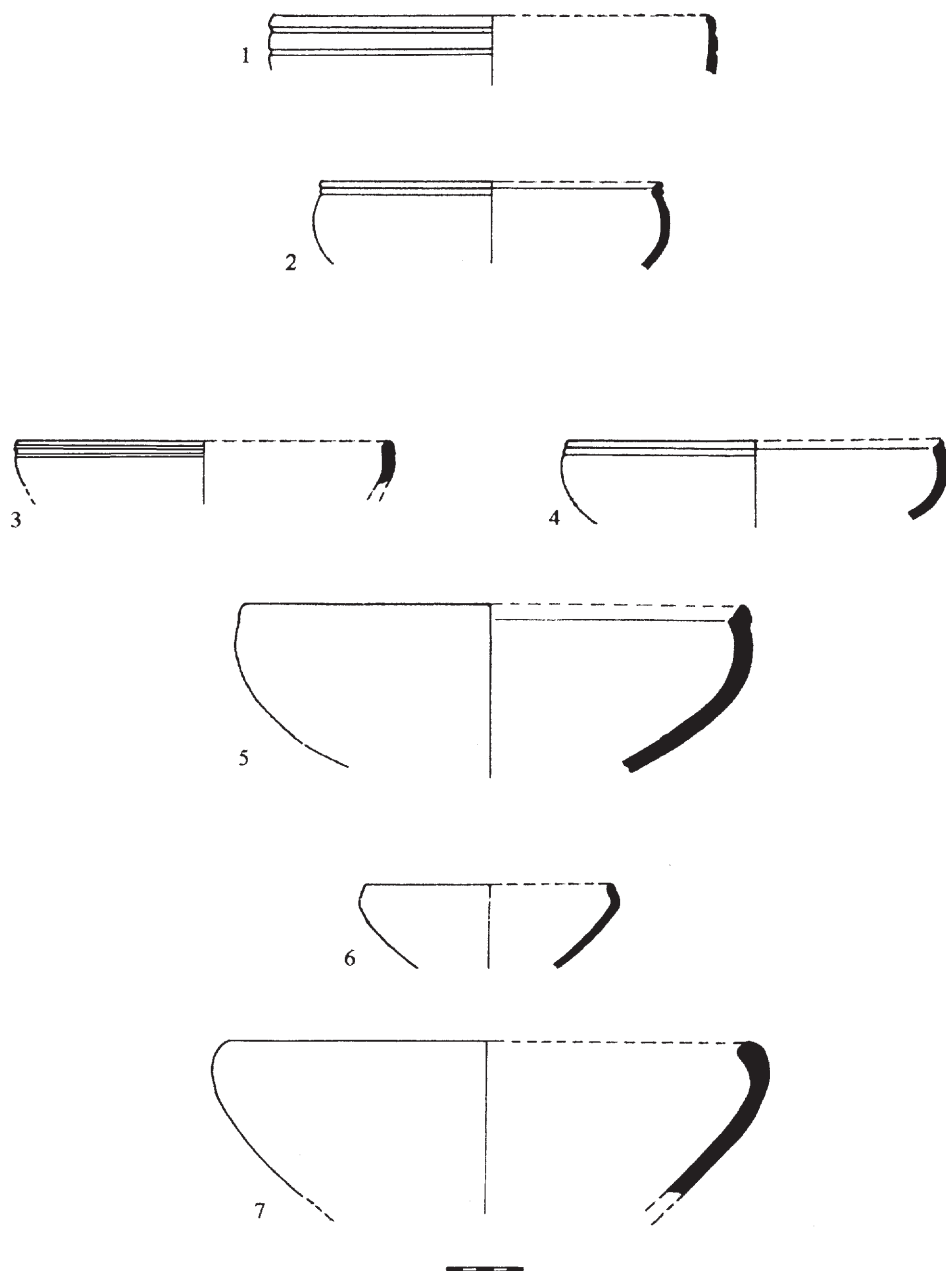

Pl. VI. Cănițe, tip B1a1 (1), B1a2 (2). Pahare, tip: B2a1 (3-7), B2a2 (9, 10), B2a3 (8).
 Pl. VI. Pots of the types B1a1 (1), B1a2 (2), B2a1 (3 - 7), B2a2 (9, 10) and B2a3 (8).

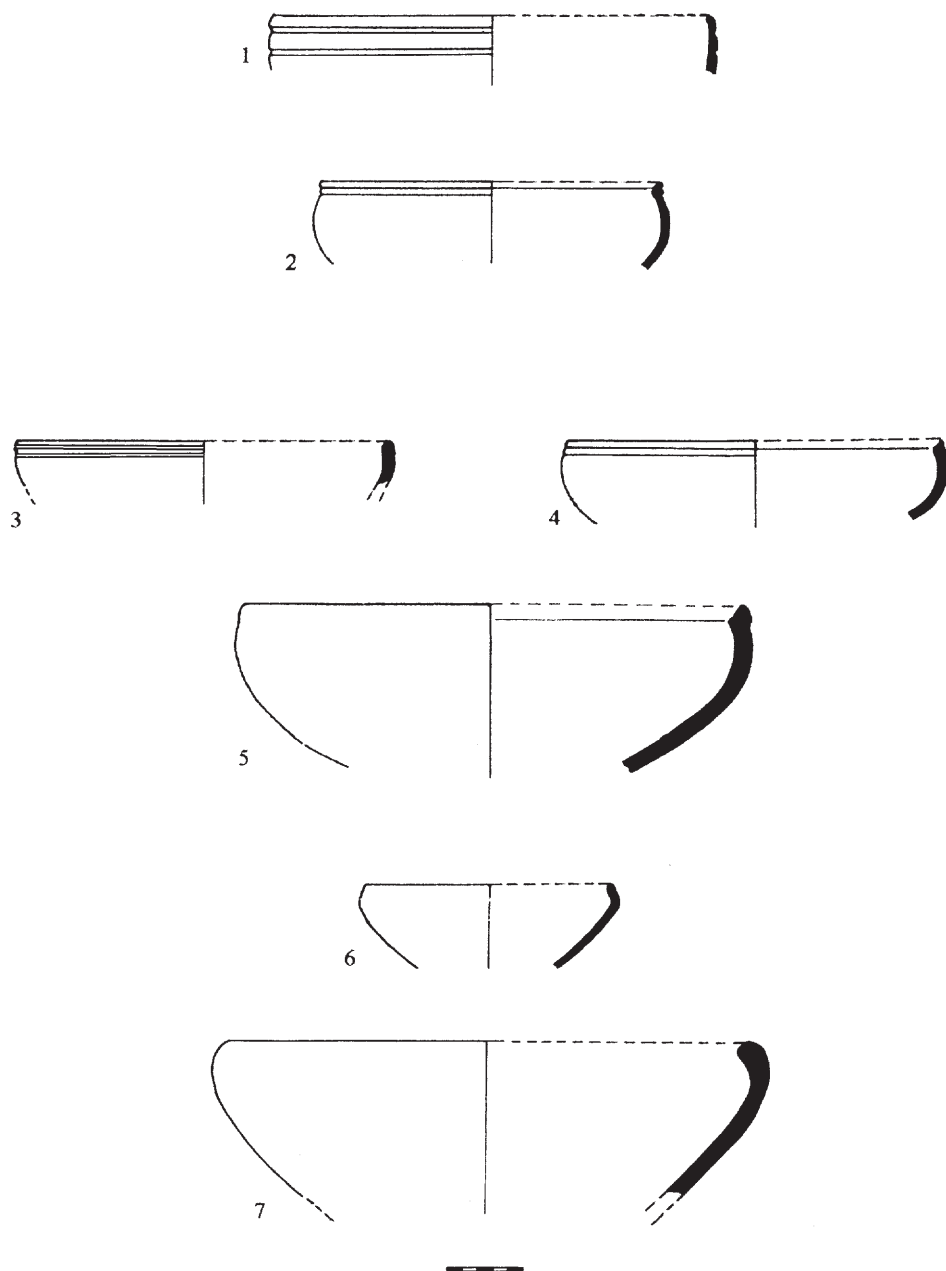

Pl. VII. Vase deschise, tip C1a2 (1-5), C1b2 (6-7). Grafic diametrul buzei (tip C1a2, C1b2).

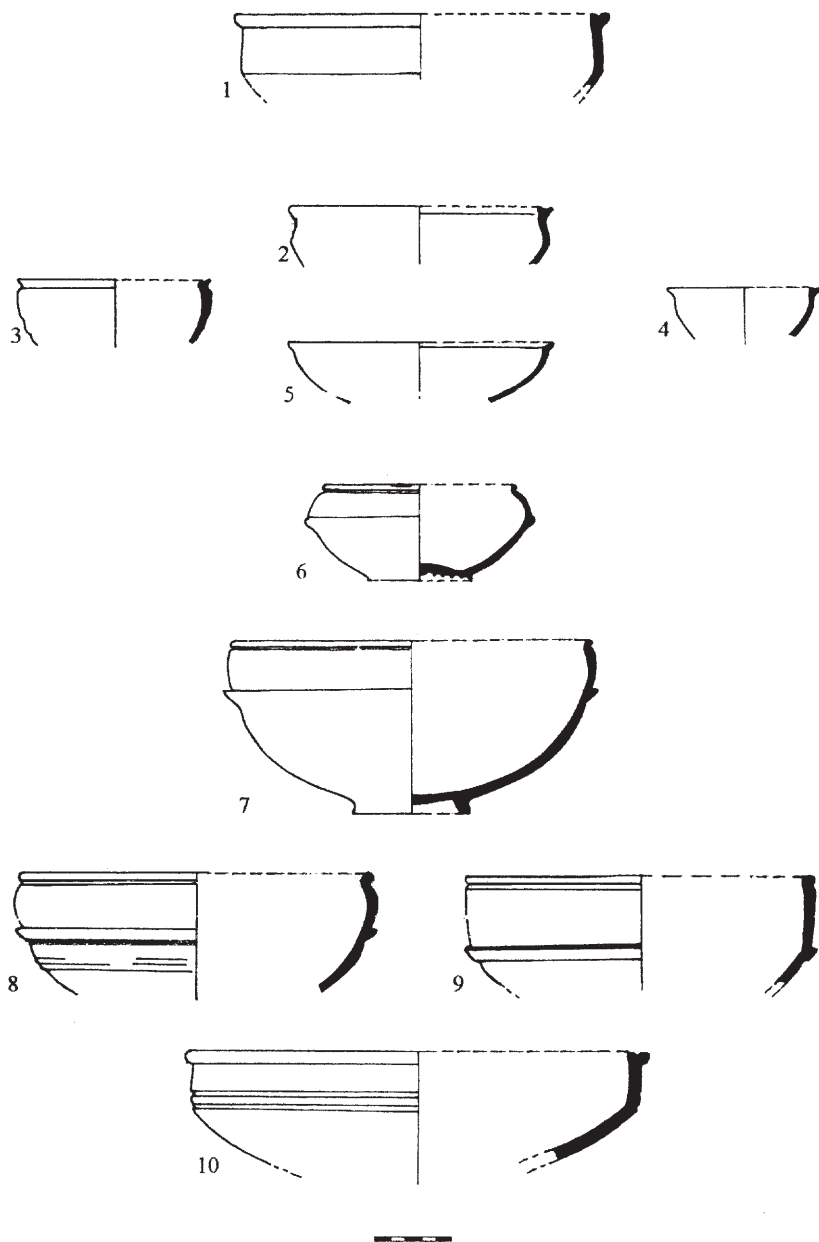
Pl. VII. Pots of the types C1a2 (1 - 5), C1b2 (6, 7). Graphic - types C1a2, C1b2 of lips diameters.

Pl. VIII. Vase deschise, tip C1a1 (7), C1a3 (5), C1b3 (3, 4), C1c1 (6), C1b4 (2); varia 211 (1).
 Pl. VIII. Pots of the types C1a1 (7), C1a3 (5), C1b3 (3, 4), C1c1 (6), C1b4 (2). Varia 211 (1).

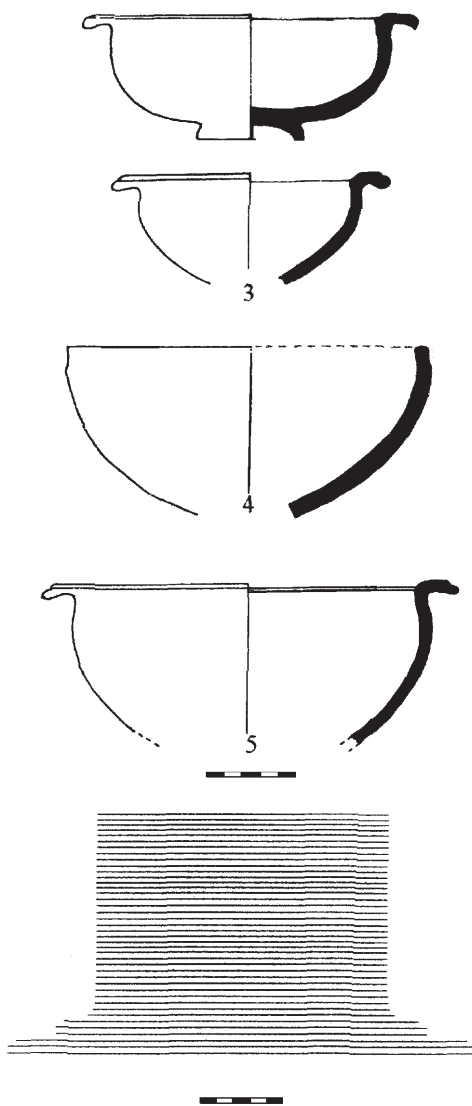

Pl. VIII. Vase deschise, tip C1a1 (7), C1a3 (5), C1b3 (3, 4), C1c1 (6), C1b4 (2); varia 211 (1).
 Pl. VIII. Pots of the types C1a1 (7), C1a3 (5), C1b3 (3, 4), C1c1 (6), C1b4 (2). Varia 211 (1).

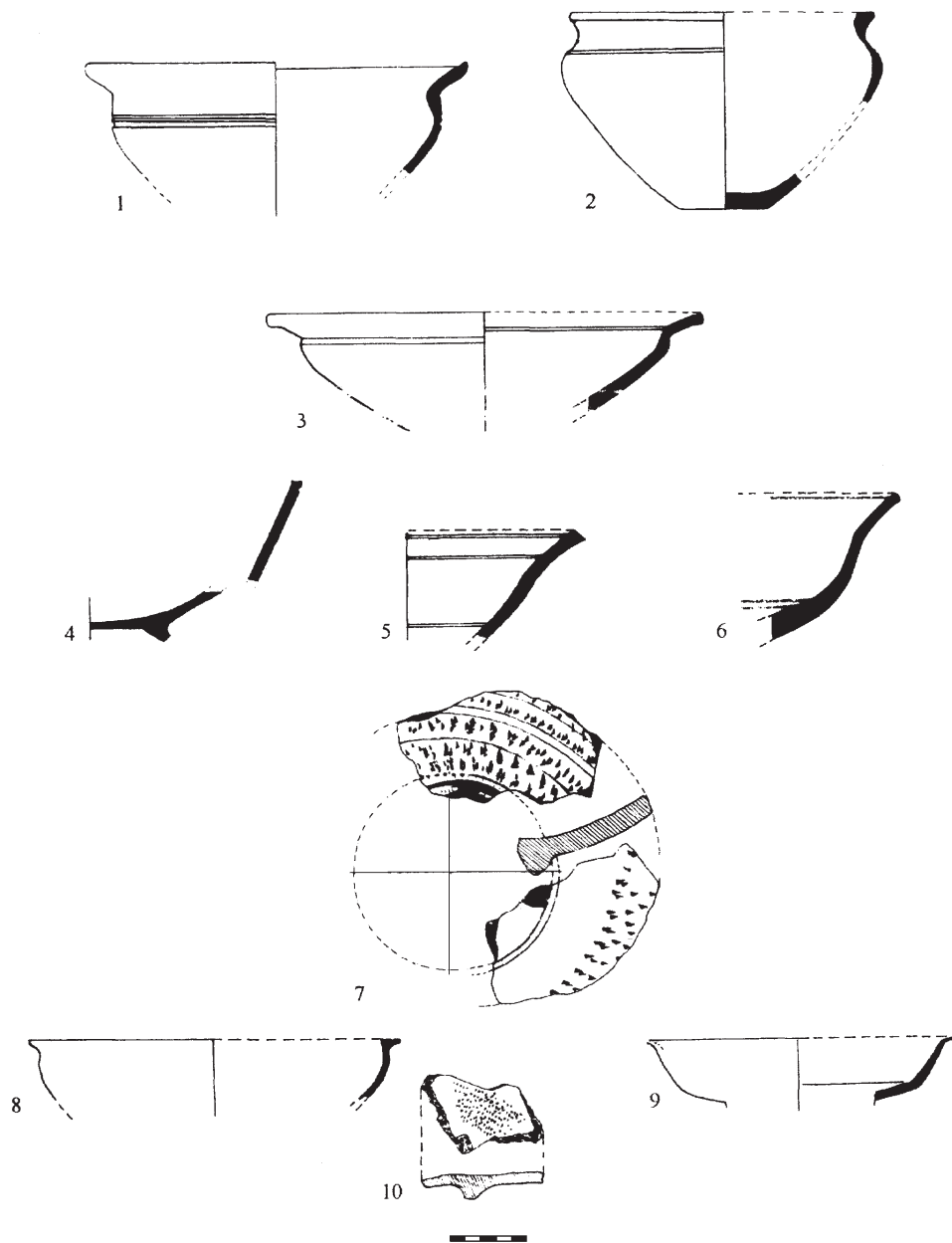
Pl. IX. Vase deschise, tip C2a1a (7), C2a2b (8, 9), C2a2a (10), C2a2b (1), C2b1 (6), C2b2 (2), C2c2 (5), C2c3a (4), C2c3b (3).

Pl. IX. Pots of the types C2a1a (7), C2a1b (8, 9), C2a2a (10), C2a2b (1), C2b1 (6), C2b2 (2), C2c2 (5), C2c3a (4) and C2c3b (3).

Pl. X. Vase deschise, tip C3a1a (1, 5), C3a1b (4), C3b1a (3), C3b1b (2). Grafic diametrul buzei C3a1a /C3b1a.

Pl. X. Pots of the types C3a1a (1, 5), C3a1b (4), C3b1a (3), and C3b1b (2). Graphic - types C3a1a/C3b1a of lips diameters.

Pl. XI. Vase deschise, tip C3a2 (2), C3a3 (1), C4a1 (3), C4a2 (5, 6), C4a3 (4), C4b2 (9), C4b3 (8). Funduri vase: (207), 206 (10).

Pl. XI. Pots of the types C3a2 (2), C3a3 (1), C4a1 (3), C4a2 (5, 6), C4a3 (4), B4b2 (9), C4b3 (8). Varia 207 (7) and 206 (10).

1

2

3

Foto / Photo no 1-3. Aspecte ale cuptorului C 19 / Aspects of the oven C19.

4

5

6

Foto / Photo no 4-6. Aspecte ale cuptorului C 19 / *Aspects of the oven C19.*

7

8

9

Foto / Photo no 7-9. Aspecte ale cuptorului C 19 / Aspects of the oven C19.

10

11

12

Foto / Photo no 10-12. Aspecte ale cuptorului C 19 / Aspects of the oven C19.